

Національний університет
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
Кафедра української мови

Ідеологічний аспект перекладної множинності художнього твору (на матеріалі українськомовних перекладів роману Дж. Орвелла «1984»)

Магістерська робота
студентки II року магістратури
факультету гуманітарних наук

Тимофєєвої Олександрі Юрїївни

Науковий керівник –
кандидат філологічних наук, доцент
Рудницька Наталія Миколаївна

Київ – 2025

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. Засоби відтворення ідеології в перекладах художніх творів	8
1.1 Дослідження ідеології у критичному дискурс аналізі	9
1.2 Роль перекладача у трансформації тексту	11
1.3 Прагматична адаптація художнього тексту.....	13
1.4 Множинність перекладу як явище.....	16
РОЗДІЛ 2. Аналіз перекладної множинності роману Дж. Орвелла «1984».....	19
2.1 Лексичні репрезентації тоталітаризму у перекладах	22
2.2 Морфологічні репрезентації тоталітаризму у перекладах	65
2.3 Синтаксичні репрезентації тоталітаризму у перекладах.....	70
2.4 Прагматичні рішення перекладачів та редакторів художнього тексту для посилення ідеологічного впливу на читача.....	76
Висновки	83
Список використаних джерел	88
Список джерел фактичного матеріалу.....	95
Анотація	

ВСТУП

У нещодавні роки популярність роману Джорджа Орвелла «1984» відродилась через актуальність питань пропаганди, деградації та підкорення жорстокій владі. При прочитанні твору дивує сліпа віра у слово з телевізора та відсутність абиякого аналізу почутого. *«Війна – це мир, свобода – це рабство, невігластво – це сила»*[58, с. 6]. Ці слова уже не антонімічні, і ця проблема стала масовою в країні агресора. Тепер цей роман відомий як заборонений не тільки в СРСР до 1987 року, а й в Білорусі з 2022. Це стало додатковим поштовхом популяризації твору в українському суспільстві, що врешті-решт призвело до великої популярності роману в медіа просторі. Цитування твору зросло з початку повномасштабного вторгнення, та усі почали порівнювати реалії сьогодення з нібито наперед передбаченим Орвеллом світом в своїй антиутопії. Окрім того, через заборону Орвеллівського роману «1984» в радянські часи, що був опублікований 1949 року, і з появою першого повного українськомовного перекладу лише у 2013 році, стає зрозумілим чому цей роман став популярним серед перекладачів та світ побачив так багато варіацій тоталітарно-зображеного суспільства. Така велика увага твору створює потребу в аналізі перекладацьких варіантів роману, які постають перед українським читачем уже в XXI столітті, з погляду на імплікатурні перенесення або перекладацькі нововведення для репрезентації образу тоталітарного режиму, який панував у радянські часи. Отже, актуальність дослідження зумовлена активним цитуванням популяризованого роману Джорджа Орвелла з 2022 року в українському медіапросторі та внаслідок важливістю поєднання аналізу ідеології на рівні з перекладною множинністю антиутопії. Важливо дослідити наскільки переклад впливає на сприйняття твору та чи посилює особистий авторський стиль враження від прочитаного. Оскільки перекладачі переписують твір, текст автоматично стає новим та

набуває власного стилю, тому потрактування лексеми *авторський* можна сприймати як акцент на ролі перекладача безпосередньо як співавтора уже нового тексту.

Мета: визначити засоби, використані перекладачами художнього твору для відтворення ідеологічного впливу у перекладі.

Для досягнення зазначеної мети були виставлені наступні **завдання:**

- простежити індивідуальний стиль перекладачів через аналіз характерного добору граматичних і лексичних конструкцій у текстах перекладу;
- проаналізувати різновиди імплікатур в перекладах та частотність вживання конотативних значень;
- з'ясувати чи переважно відбувається перенесення імплікатур з першоджерела або ж створюються нові імплікаційні пресупозиції;
- оцінити вплив множинності перекладу на об'ємність сприйняття оригіналу іншомовним читачем.

Для цього дослідження будуть використані прийоми класифікації та систематизації, порівняльний аналіз, прийоми зовнішньої інтерпретації та зіставна інтерпретація. За допомогою цих прийомів ми визначаємо описовий, статистичний, зіставний, структурний та лінгвостатистичний методи як основні в обраній темі.

Об'єкт дослідження: українськомовні переклади роману Джорджа Орвелла «1984», виконані Віктором Шовкуном, Віталієм Данмером та Терезою Гнатишин.

Предмет дослідження: перекладацькі стратегії та техніки використані під час перекладу художнього твору.

Вважаю доцільним дослідити систематичність використання перекладацьких технік для репрезентації диктатурної влади та розглянути імплікаційні тенденції, поділивши їх на категорії за частотністю вживання.

Для аналізу був обраний роман «1984» через його багатовимірну інтерпретаційну можливість та іронічну антиутопічну двозначність. Попередні дослідники Орвелла (О. Найко, А. Колісник, С. Кобута, І. Девдюк, В. Крамар, І. Макарчук, Т. Філімончук) звертають увагу на велику кількість авторських неологізмів або okazіоналізмів для опису власної тоталітарної системи управління. С. Кобута та І. Девдюк розглядали переклади В. Стельмаха (2022) та Б. Носенка (2021) та в переважній більшості описували відмінності в графічному оформленні неологізмів [10, с. 67]. Н. Шамрай аналізувала роботи таких перекладачів як В. Данмера (2013) та В. Шовкуна (2015) і розглядала експресивні стилістичні засоби (метафори, епітети, алегорії), засоби творення комічного, а також лексичні та граматичні трансформації перекладу [30]. В. Крамар та І. Макарчук також зосереджуються на аналізі неологізмів у перекладах В. Шовкуна та В. Данмера, але вже з точки зору політичного світосприйняття [13]. Т. Філімончук у своєму аналізі перекладу В. Шовкуна виділяє стилістичні засоби як основний спосіб репрезентації тоталітарного режиму, а також зазначає про системне використання слів з негативною конотацією для більшого впливу на людську свідомість [28]. А. Колісник також досліджує відтворення неологізмів на прикладі двох найпопулярніших перекладів роману, тобто В. Данмера та В. Шовкуна [11]. М. Іконнікова розглядала вплив тоталітарного режиму на індивідуалізм людини, наголошувала на інтелектуалізацію зла в романі, людської жаги до влади та Орвеллівську ненависть до сталінського режиму. Проблематика ідеології постає в антиутопії, на її думку, не на національному,

а на глобальному рівні [8]. І. Куницька проводить своє дослідження з огляду на стилістичні засоби вираження тоталітаризму в тексті за допомогою дискурс аналізу [14]. Але в роботах М. Іконнікової, І. Куницької, Ю. Колядич постає питання яким українським перекладом послуговувались науковці, адже покликання в роботі є лише на англійський та російський тексти. Під час цитування твору «1984» О. Найко не вказує посилання на жодну з праць зі списку джерел, звідки можна було б переглянути переклад використаний для опрацювання. Науковиця навіть послуговується російським перекладом двох понять з роману: «*"thoughtcrime"* (мисленпреступление) або *"doublethink"* (двоемыслие) в 1984» [18] без роз'яснення мети використання російськомовних варіантів. Вибір перекладу є концептуально важливим, адже однією з задач цього дослідження є презентувати вплив перекладача на сприйняття того чи іншого поняття/символу. І якщо переклад був самостійно створений з англійського чи російського тексту, тоді ми не можемо послуговуватись цими відповідниками, адже такий підхід викривляє сприйняття першотвору. Аналіз російськомовного перекладу «1984», що був доступний українському читачу до 2013 року можна розглядати як елемент для майбутнього опрацювання з точки зору ідеологічного аспекту, адже цей переклад могли пропускати через цензуру й незважаючи на радикальну позицію сюжету роману, переклад міг частотно спотворити образність комунізму. Це не можна сприймати як твердження, швидше припущення, яке варто або довести, або спростувати в майбутніх лінгвістичних аналізах антиутопії.

Нашою метою є аналіз прагматичних адаптацій на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях з точки зору ідеологічного впливу на читача з розширеним аналізом першочергово закладених або штучно

створених імплікатур. Саме поєднання вивчення ідеологічного аспекту перекладацьких рішень та явища перекладної множинності потребує детальнішого огляду в цьому романі, адже попередні дослідження зосереджені або на ідеологічній репрезентації, або на різноманітності перекладацьких версій. Більша увага має бути приділена класифікації імпліцитних значень на відтворення ідеологічних сенсів у популярних українських відповідниках англійського культового тексту. Таким чином новизна роботи полягає в дослідженні ідеологічного аспекту художнього перекладу як чинника множинності, у застосуванні комплексного підходу з метою всебічного висвітлення проблематики та у проведенні порівняльного аналізу трьох наявних перекладів українською мовою. У дослідженні буде вперше проводитись аналіз перекладу Т. Гнатишиної, чия робота над антиутопією Орвелла ще не була досліджена.

РОЗДІЛ 1

Засоби відтворення ідеології в перекладах художніх творів

Темі ідеології в тексті досліджували представники різних лінгвістичних шкіл, особливу увагу приділили науковці критичного дискурсу аналізу, а саме Т. А. ван Дейк, Н. Фейрклаф, Р. Водак, та перекладознавці, Дж. Мандей, А. Лефевр, М. Бейкер та Л. Венуті. Поняття ідеології дослідники інтерпретують по-різному в залежності від їхнього наукового напрямку та об'єктів дослідження. Якщо розглядати лінгвістичне розуміння ідеології, то М. Кісельова вважає, що це в першу чергу термін *«про сукупність моральних і релігійних, політичних і правових, художніх і філософських поглядів, а також світоглядних концептів, що стають константами певної культури»* [9]. У. Еко співвідносить поняття ідеології з набутим досвідом людини, її моральними цінностями та позицією мислення [15]. Проблема цього поняття полягає в тому, що в ньому соціально вже закладена негативна конотація, агресивне сприйняття та моментальна неприязнь. Особливо добре це простежується в залежності від культурно-історичного досвіду держави. Саме тому багато перекладознавців виділяють так званий постколоніальний переклад. Основною проблемою такого перекладу є ідеологічне відображення образу колонізованих народів або самих колонізаторів [43, с. 210]. Марксовий негативізм цього терміну протиставлений позиції М. Бахтіна, що *«знаки є посередниками ідеології»* [15]. Лефевр також приймає визначення ідеології, яке не обмежується політичним: *«that grillwork of form, convention, and belief which orders our actions»* [43, с. 201]. П. Сімпсон взагалі надає перевагу використанню терміну *worldview* (світогляд) для репрезентації ідеологічних сенсів [31, с. 137]. Саме значення знаку є динамічним, а тому його сприйняття теж має тенденцію модифікуватись. На противагу ненависному ставленню до терміну ідеології, В. Моренець розглядає принцип *позаідеологічності*, суть якої полягає в спробі

оминути будь-які ідеологічні концепти з метою зупинки вираження національної свідомості [17]. Отже, з цього випливає потреба в аналізі ідеологічних напрямків в літературі для кращого розуміння вектору перекладацької діяльності художніх доробків.

1.1 Дослідження ідеології у критичному дискурс аналізі

Найретельніше розглянути ідеологічний аспект перекладу можна саме на прагматичному рівні. Як зазначав Т. А. ван Дейк, в прагматиці важлива не тільки дія, а й взаємодія, а особливо аналіз мовленнєвих актів, іллокутивної сили та стратегій ввічливості [50, с. 263]. Ми будемо зосереджуватись переважно на іллокуції, адже ми зацікавлені в інтенції перекладача, яка вже в свою чергу приводить до бажаного перлокутивного ефекту, у цьому випадку, письмового мовленнєвого акту. Ван Дейк вважає, що письмовий дискурс відіграє навіть більш значну роль впливу на суспільство ніж усний, особливо якщо розглядати медіа простір [50, с. 263], бо людство прочитує за день купу новин і через легший доступ до інформації в соціальних мережах, багато людей не слухають новини, а читають їх в телеграм/фейсбук каналах чи навіть дізнаються інформацію через пости в інстаграмі. Таким чином саме письмовий дискурс має прямий та непомітний вплив на наші погляди та світосприйняття, і тому є найзручнішим способом для масового вжитку.

У нашому дослідженні ми будемо багато аналізувати імплікаційні значення пов'язані з іллокуцією за критичним дискурс аналізом, тому треба розуміти, що імплікатури – це *сенси, що виводяться інтерпретатором на підставі небуквальних значень мовних виразів, актуалізованих продуцентом висловлення, з опорою на фактори мовного й ситуативного контексту крізь призму перцептивного, когнітивного й емоційно-оцінного досвіду* [16, с. 25].

Існує два типи імплікатур: *конвенційні* (ті, що залежать від значення слів) та *конверсаційні* (ті, що не залежать від значення слів, швидше стають зрозумілими з контексту з наявністю певних фонових знань)[2].

Насамперед ідеологічне навантаження тексту найчастіше проявляється у виборі лексики. Наприклад, чужі групи (outgroups) описуються в нейтральних або негативних термінах, а свої (ingroups) – у нейтральних або позитивних [34]. Використання евфемізмів і стратегій пом'якшення також додають риторичного виміру тексту[34]. Вплив ідеології може бути свідомим та несвідомим, і текстова реалізація перекладацьких рішень відбувається через лексико-граматичний відбір, який може бути експліцитним [46, с. 191]. Ван Дейк виділяє чотири стратегії аналізу ідеології в тексті, а саме *графічну*, (зображення, кольори); *звукову*, *морфологічну* та *синтаксичну* [50, с. 202]. Морфологічну стратегію аналізу ідеологічних концептів тексту вважають найменш популярною серед дослідників дискурсу [50, с. 202]. Але у деяких випадках словотвір може додавати особливого значення та підкреслювати символіку першоджерела. Найчастіше автори художніх творів можуть використовувати спосіб складання основ, щоб краще утворювалась асоціація з якимось об'єктом, поняттям, розміром тощо.

Грамматичні категорії, за допомогою яких найчастіше визначають наявність/відсутність маніпулятивних значень, які виділяє Ван Дейк [50]:

1. Речення з активними та пасивними конструкціями;
2. Експліцитні та імпліцитні суб'єкти;
3. Порядок слів у реченні;
4. Використання займенників (підкреслюють статус особи, а отже їхній вплив на людей).

Порядок підрядних та супідрядних частин у реченні можуть сигналізувати імплікатури та пресупозиції, особливо такий прийом може слугувати емоційно-ідеологічним забарвленням. І синтаксичний підхід привернув більшої уваги серед дослідників ніж словотвір. Саме тому М. А. К. Халлідей ввів у мовознавство поняття системно-функціональної граматики (СФГ), яке було зосереджене на граматичних конструкціях як засобах передачі додаткового значення [37]. Системність означає, що коли ми використовуємо мову, ми робимо вибір з набору доступних варіантів. Це суперечить традиційному погляду на граматику як на набір правил. Хоч це і семантичний підхід, він також враховує прагматичні рівні розуміння значення, тому може бути врахований в аналізі перекладацьких методик.

1.2 Роль перекладача у трансформації тексту

Коли ми обговорюємо твір, ми зазвичай даємо оцінку автору тексту оригіналу і забуваємо про те, що на наше враження також впливає перекладач та його особистий стиль. Дж. Мандей не дарма розпочав свою працю зі слів Лео Хікея: *“Style is the result of choice—conscious or not”* [44]. У даному питанні ми можемо говорити і як про переваги перекладача, такі як частотніше використання одних лексем з-поміж інших або особистий вибір техніки одомашнення чи очуження, і як про ідеологічне підґрунтя, яке впливає з уже переписаного тексту. Дж. Мандей стверджує, що перекладений текст уже є ідейно зміненим, навіть якщо намір був протилежним [44]. Це не означає, що перекладач створює зовсім іншу художню одиницю, швидше може корегувати вашу реакцію та враження від прочитаного тексту, першочергово написаного іншим автором. Це вже насправді можна вважати маніпуляцією, бо мозок не сприймає текст з іншого культурного фону способом інформативного впливу оточеного суспільства.

М. Іваницька розглядає роль *перекладача* “як суб’єкта трансферу текстів із однієї лінгвокультури в іншу” [39, с. 93]. Тобто, на якість та точність перекладу твору безпосередньо впливає оточення у якому зростає той чи інший літературознавець, особливо важливими факторами можна виділити місце та роки народження/проживання, залученість чи не залученість в білінгвальне суспільство, життєві погляди та цінності, тощо. За допомогою дослідження маніпулятивних стратегій М. Іваницька доводить, що різниця в лінгвокультурному полі впливає на усю поетику тексту [39, с. 94]. А. Лефевр вважав, що поетика складається з художніх елементів та самої ідеї, яка могла б бути корисною в обраному суспільстві [42]. Тобто деякі тематики можуть бути більш висвітлені у певному соціумі, аніж в іншому культурному полі в залежності від політичних зацікавленостей сторін. Важливим є ще те, що А. Лефевр запровадив поняття *патронажу (patronage)* як механізму ідеологічного впливу на переклад і *переписування (rewriting)* [42]. Це означає, що кожен переклад створюється під впливом культурного контексту і, відповідно, формує певне сприйняття вихідного тексту. Поетику тексту дослідник також пов’язує з ідеологією, адже якщо переклад – це переписування оригінального тексту, то всі переписування відображають певну ідеологію, і тому неминуче слугують певним силам.

М. Тимочко вважає, що перекладач обов’язково займає ідеологічну позицію в цільовій культурі, що суперечить твердженням теоретиків перекладу, Б. Хатіма та Я. Масона, які зображують перекладача як «медіатора» або «комунікатора» або як «проміжну» або «третю позицію», як зазначає М. Вольф [31]. Переважна більшість науковців притримується підходу перекладача як співавтора, що формує динамічну еквівалентність, все ж існує теорія формальної еквівалентності, що має на меті повну адаптацію за формою та за змістом ТО [32, с. 143].

1.3 Прагматична адаптація художнього тексту

Проблема адаптації тексту в прагматичному аспекті стали об'єктом дослідження таких науковців як Т. Р. Ананко, О. Григор'єва, М. Бейкер, Е. Честерман, К. В. Тарасенко, А. Нойберт. О. Григор'єва розуміє поняття прагматичної адаптації як *«внесення певних поправок на соціально-культурні, психологічні та інші відмінності між отримувачами оригінального та перекладного текстів»* [7, с. 286]. Метою дослідження прагматичних адаптацій за Тарасенко є *«аналіз здатності перекладача досягти прагматичних цілей перекладу»*, тобто зробити текст актуальним для теперішніх реалій [26, с. 47]. Т. Р. Ананко зазначає суть прагматичної адаптації тексту у врахуванні при перекладі культурних особливостей та очікування цільової аудиторії [1, с. 3].

Існує безліч наукових класифікацій технік та основних стратегій прагматичного перекладу. Е. Честерман, наприклад, виокремлював такі прагматичні техніки художнього перекладу:

- Додавання (збільшена кількість лексем для кращого розуміння контексту);
- Вилучення (зменшена кількість лексем у порівнянні з текстом оригіналом через неадаптивність в мові перекладу чи меншу змістовність для іншої цільової аудиторії);
- заміна імпліцитної інформації на експліцитну або навпаки (адапування тексту під цільову аудиторію за допомогою короткого розтлумачення певних концептів або ж заміни специфічних назв на більш доступну лексичну альтернативу);
- заміну культурних концептів (знаходження співвіднесно схожих концептів, що є зрозумілими та актуальними для нового читача);

- заміну мовленнєвих актів (перехід з одного типу МА на інший: констатив – квеситив – експресив, позитивне/негативне висловлювання)
- заміну реєстрів (коли перекладач замінює наукові чи технічні терміни на розмовну лексику, простішу для сприйняття свого читача) [34; 1, с. 4].

Паралельно М. Бейкер пропонує наступні перекладацькі прийоми адаптації: транскрипція оригіналу (*transcription of the original*), упущення (*omission*), розширення (*expansion*), екзотизація (*exoticism* - заміна сленгу, діалекту в оригінальному тексті на приблизні еквіваленти в мові перекладу), актуалізація (*updating*), ситуативна або культурна адекватність (*situational or cultural adequacy*) та створення (*creation* - переклад, який зберігає лише основні повідомлення/ідеї/функції першоджерела) [31, с. 5]. Якщо говорити про її розподіл стратегій, то вона пропонує **експліцитність** (*explicitation*) як тенденцію роз'яснювати поняття, а не залишати їх імпліцитними; **спрощення** (*simplification*) як тенденцію спрощувати мову, що використовується в перекладі; **нормалізація** (*normalisation*) як тенденцію активно використовувати типові конструкції мови перекладу [41], **вирівнювання** (*levelling out*) як тенденцію перекладених текстів наближатися до «золотої середини», тобто уникати дуже високих або дуже низьких частот певних лінгвістичних особливостей, що призводить до більш однорідної, менш маркованої мови [46].

У праці О. Григор'євої та Т. Шиляєвої зазначена класифікація прагматичних відносин у перекладі, яку запропонував дослідник А. Нойберт [7; 50]. Сенс цієї класифікації полягає в розумінні категорії самого тексту-оригіналу перед аналізом перекладу, адже ступені прагматичної адаптації відмінні в залежності від стилю та цільової аудиторії. Тут тексти можна поділити на ті, що містять лише локально важливу інформацію (законодавчі статті); ті, що містять

інформацію, яка може бути актуальною для потенційних адресатів в інших цільових культурах (наукова література); ті, що мають національну специфіку, але важливі для інших культур через загальнолюдські інтереси та цінності (художня література); та ті, що спеціально створені для перекладу, тобто для іншомовної цільової культури (новини для іноземного споживача) [49, с. 155]. За цією класифікацією адекватність перекладу художніх текстів є відносною, і не настільки легко досягнена як переклад, наприклад, наукової літератури [7, с. 287]. І адекватність перекладу є основним критерієм визначення якості перекладу [19]. Вона може бути досягнена за двох умов, спочатку треба помітити авторські інтенції, і вже тоді перенести імплікаційні особливості в вторинний текст [19]. Паралельно з поняттям адекватності перекладу, також стоїть термін еквівалентності, адже за літературним підходом, саме це слугує способом визначення якості перекладацької роботи [38, с. 130]. Лінгвістична школа більше зосереджується на вихідному тексті, на його мовній та текстовій структурі, а також на смисловому потенціалі на різних рівнях [38, с. 133].

Т. Шиляєва у своєму аналізі твору «Артишоки» Олени Пчілки також згадує такі перекладацькі техніки як узагальнення та конкретизація [49, с. 156]. Саме ці техніки використовують задля адаптації тексту для нової цільової аудиторії для збереження комунікативного впливу на читача. За Хіларі Янксом, існує дві основні стратегії адаптації тексту: уніфікація та фрагментація. Він класифікує їх як опозиційні поняття, але ті, що працюють однаково. Якщо уніфікація об'єднує людей за допомогою їхніх спільних рис та формує колективну ідентичність, то фрагментація навпаки зосереджується на відмінностях та розділяє суспільство між собою [40, с. 6]. Тому стратегія фрагментації дуже гарно формує створення одного загального ворога, тим самим насправді переходячи в уніфікацію, бо об'єднує єдинодумців проти другої сторони.

Для успішної прагматичної адаптації, варто враховувати лексичні (семантичні), синтаксичні, граматичні та стилістичні параметри первинного тексту. Якщо усі ці критерії будуть враховані, тоді буде збережена основна мета прагматичної адаптації, вона полягає в збереженні комунікативного ефекту [24].

1.4 Множинність перекладу як явище

У своїй праці В. Бялик, Л. Дідик та А. Боднарчук використовують поняття множинності перекладі та послуговуються тлумаченням, що це «*черговий переклад одного джерельного тексту на одну й ту саму цільову мову*» [5, с. 25]. Перекладознавча множинність або „*re-translation*” („*ретрансляція*”, або „*повторний переклад*” [32, с.145]) цікавила багатьох зарубіжних дослідників, серед яких були А. Лефевр, Л. Венуті, С. Басснет, Ж. Дерріда, Г. Ферлегер та Г. Вайт, а також низку українських літературознавців, таких як Г. Кочур, М. Лукаш, Т. Іваницька, Р. Зорівчак, О. Федорук. Зачинателем концепту перекладної множинності вважають французького лінгвіста А. Бермана, він вбачав потребу в формуванні перекладацької варіативності задля завершеного стану перекладацького доробку першоджерела [48]. Через культурну адаптивність, переклад літературного твору може втратити важливі компоненти оригіналу, і кожен наступний переклад може слугувати доопрацюванням попереднього варіанту.

П. Бенсімон пропонує теорію, що найперший переклад зазвичай притримується стратегії одомашнення, а наступні варіанти уже наближають адаптивний текст до першоджерела за допомогою техніки відчуження [48]. Ця теорія є досить перспективною, тому наше дослідження буде аналізувати перекладацькі варіації Джорджа Орвелла також і з цієї перспективи. Переклад таким чином поділяють на буквальный та вільний [29], що варто аналізувати комплексно та класифікувати за частотністю перекладацьких технік. Ця

класифікація не гарантує точного збігу з вищезгаданими стратегіями, через це в науці сформувались стратегічні відмінності у вигляді перекладацької множинності. У будь-якому з цих випадків у сучасному лінгвістичному розумінні перекладач наділений роллю співавтора [29]. Кожен наступний переклад варто сприймати як спробу покращити попередню роботу, додати більшої креативності або можливо спростити текст для кращого сприйняття [36, с. 27].

Пермінова визначає множинність перекладу як співіснування різних перекладів одного першотвору у багатовимірності літературної полісистеми [20, с. 226]. Явище варіативності перекладів обумовлене насамперед часовою та просторовою віддаленістю від тексту оригіналу, що робить цей процес динамічним. За часовим показником переклади можна поділити на *синхронні* та *діахронні* [6]. За співвіднесенням до оригіналу, Л.В. Коломієць розмежовує такі концептуально-методологічні підходи до множинності перекладу: *евристичний* (зближення з текстом оригіналом на лексичному, граматичному та структурно-семантичному рівнях), *герменевтичний* (тлумачення тексту в новій лінгвокультурі, але з елементами імітації), *феноменологічний* (переклади адаптовані під нового читача), та *онтологічний* (переклади націлені на розкриття витіснених або прихованих інтерпретаційних можливостей першоджерела) [20, с. 226].

У роботі "*Discourse and Social Change*" (1992) Н. Фейрклав аналізує, як дискурс, включаючи переклади, може відображати і підтримувати соціальні ідеології і владарювання. Він показує, як ідеологічні установки можуть формувати переклади і як множинність перекладів може відображати різні соціальні та культурні інтереси [35].

Перед перекладачами може поставати ряд складнощів, через які породжується варіативність інтерпретацій. По-перше, різниця на лінгвістичному рівні, адже

синтаксична та лексична структури різних мов, особливо різних мовних груп, відмінна, і перекладачам доводиться шукати альтернативні способи відтворення ідейних сенсів. По-друге, розбіжності між оригіналом та вторинним текстом можуть бути детерміновані ідеологічно вмотивованою асиметрією, що спричинена відмінностями в лінгвокультурах автора та перекладачів [23]. Тобто поняття однієї культури можуть бути незрозумілими для іншої цільової аудиторії. Такі мовні та культурні особливості треба враховувати аби перекладач вмів влучно підібрати стратегію перекладу. Тиск цензури також може стати чинником великого попиту на множинний переклад особливо врахувавши серйозний часовий проміжок між роком видання оригінального тексту та першої адаптації.

Переклад у свою чергу також завжди містить в собі інтерпретацію [21], саме тому треба розглядати явище множинності перекладу як результат варіативності інтерпретацій художнього твору. Якщо є першоджерело, то його першим читачем з власною інтерпретацією буде перекладач, який за допомогою свого перекладу передає наступному читачу, цільовій аудиторії, можливість інтерпретувати написане далі. Тобто кожен переклад – це інтерпретація, але не кожна інтерпретація є перекладом [21]. Варіанти перекладу також можна поділити за частотністю використання елементів повної когнітивної еквівалентності (у перекладі перенесена і форма, і зміст з оригіналу) та часткової когнітивної еквівалентності (у перекладі порушена форма, але залишений зміст з оригіналу) [4]. Перекладачі також можуть вдаватись до самоопису (self-description), це може проявлятися в додаткових авторських нотатках, коментарях, поясненнях, передмові та у зазначені особи перекладача (переклад ..., з англійської переклав...) [36, с. 28].

РОЗДІЛ 2

Аналіз перекладної множинності роману Дж. Орвелла «1984»

Дослідники напрацювань Орвелла зазначають, що його погляди на життя в Радянському Союзі послужили основою для цього роману-антиутопії. На позначення тоталітарного суспільства навіть вигадали термін *орвелліанство* [56]. Письменник був переконаний, що комунізм був домінуючою формою диктатури на той час, і тому прагнув уявити, що станеться, якщо комунізм пошириться на всі англomовні країни [47, с. 298]. Ерік Артур Блер (його справжнє ім'я) писав про те, що пережив самотійно:

«...В середині 1937 року, коли комуністи здобули контроль (чи частковий контроль) над іспанським урядом і почалося переслідування троцькістів, ми обоє з дружиною опинились між переслідуваними. Нам пощастило уникнути арешту й покинути Іспанію живими, в той час як багатьох з-поміж наших друзів було розстріляно, інші тривалий час просиділи у в'язницях чи просто позникали. Ці переслідування в Іспанії відбувались водночас із великими чистками в СРСР і були лише їхнім відлунням. Суть звинувачень (а саме – змова з фашистами) була тут і там однакова: коли йшлося про Іспанію, я мав цілковиту впевненість, що ці звинувачення неправдиві. Увесь цей досвід був для мене цінною наукою: він показав мені, як легко тоталітарній пропаганді керувати думкою освідчених верств у демократичних країнах» [12].

Ці слова мають вплив на наше дослідження з точки зору об'єктивності аналізу. Людський та культурний фактори впливають і на науковців також, отже при аналізі тоталітаризму в романі, нам важливо розуміти інтенцію самого автора аби не прив'язувати символи туди, де їх першочергово не було. Саме тому в практичній частині нашою задачею буде продемонструвати репрезентацію

комуністичної ідеології за допомогою систематичного використання перекладацьких технік. Основні слова з вищезазначеної цитати, що будуть неодноразово імпліковані в романі, і що фігурують в словах Джорджа Орвелла є: *комуністи, переслідування, чистки в СРСР, звинувачення, тоталітарна пропаганда, керувати думкою.*

Популярність роману в Україні почала зростати ще після 2014 року. О. Жупанський зазначає ряд можливих причин: зростання попиту на українськомовну літературу після анексії Криму, Майдану та початку війни на Сході, а також нове покоління, що встигло підросли з початку незалежності, що по іншому дивиться на антиутопічний текст про тоталітаризм: *«Люди старшого віку пам'ятали, що десь за Радянського Союзу була така напівзаборонена книжка, але для них це давня, пройдена, історія, а для молоді — відкриття»* [51].

Перш ніж безпосередньо аналізувати варіанти українськомовних перекладів роману Джорджа Орвелла «1984», доцільно звернути увагу на біографічні відомості перекладачів, а також на період їхньої роботи над текстом. Якщо розглядати переклад як форму інтерпретації оригінального твору, особа перекладача відіграє ключову роль у формуванні ідеологічного вектору, зокрема у виборі лексичних, граматичних та стилістичних рішень.

Перший частковий переклад був опублікований журналом Всесвіт, це були напрацювання Олександра Тереха 1988 року [13, с. 169]. Першим повним українськомовним перекладом роману «1984» став варіант, здійснений Віталієм Данмером у 2013 році. На сьогодні перекладач відомий переважно своєю діяльністю у сфері локалізації відеоігор, проте, за його власними словами, розпочинав із художнього перекладу [71]. До його перших спроб належать переклади перших ста сторінок *«Гри престолів»*, творів Орвелла, а також *«Практичного кування та мистецького ковальства»* Гугерті Томаса. У

творчому доробку Данмера також наявні переклади графічного роману «*Пані Небезпека*» та мультсеріалу «*Рік та Морті*»[71].

Другим перекладачем роману «1984» став Віктор Шовкун, який народився 1940 року в Харківській області. Відомо, що у дитинстві він зазнав репресій через звинувачення в українському націоналізмі, рано втратив батьків та пережив важкі роки Другої світової війни [60]. Ці обставини сформували його як перекладача готового до кропіткої праці. Саме тому Віктора Шовкуна знають за його велику добірку перекладацьких робіт, зокрема він відомий великою кількістю перекладених творів класичної та сучасної літератури. Переклад «1984» було виконано ним у 2015 році, а виданий він був «Видавництвом Жупанського». Однак, після публікації виник конфлікт між перекладачем і видавцем, пов'язаний з редагуванням тексту без узгодження з автором перекладу. У відповідь на зауваження Шовкуна у соціальних мережах було поширено фрагмент початкового варіанту тексту, в якому містилася значна кількість русизмів [54]. **Тому надалі ми будемо використовувати словосполучення *переклад Шовкуна*, але мати на увазі *переклад Шовкуна за редакцією Олексія Жупанського*.** Віктор Шовкун помер 22 листопада 2018 року, а отже, робота над перекладом припала на завершальний етап його кар'єри. Для нашого дослідження переклад Шовкуна був аналізований за примірником з художнім оформленням 2023 року, але сам переклад був зроблений раніше, 2 роки після найпершої варіації.

Останній переклад роману побачив світ у 2023 році. Його авторкою стала Тереза Гнатишин, а видання здійснило харківське видавництво Folio. Гнатишин має досвід перекладу низки творів зарубіжної літератури, зокрема «Енн із Ейвонлі» Люсі Мод Монтгомері, «Опудало з країни Оз» Л. Ф. Баума,

«Бірманськими днями», «Вшануванням Каталонії» та «Без ніг на Еверест» Марка Інгліса, а також низки текстів Орвелла [61].

Вибір саме цих трьох варіантів перекладу роману «1984» Джорджа Орвелла зумовлений насамперед їхньою найвищою доступністю для українського читача. Основними каналами поширення літературної продукції є фізичні та онлайн книгарні. В електронному просторі найпоширенішим є переклад виконаний Віталієм Данмером, а у разі придбання друкованих видань, найімовірніше читач зіткнеться з перекладами виконаними Віктором Шовкуном та Терезою Гнатишин, адже саме ці варіанти широко представлені у книжкових магазинах, принаймні станом на 2025 рік.

2.1 Лексичні репрезентації тоталітаризму з прагматичною адаптацією у перекладах

Ідеологічне забарвлення тексту проявляється вже з перших рядків роману, адже початкове речення містить прихований натяк на тоталітарну реальність:

- Оригінал: «*It was a bright cold day in April, and the clock were striking thirteen*» [77, с. 3].
- Шовкун: «*Був холодний і ясний квітневий день, і годинник вибив тринадцяту годину*» [57, с. 5].
- Гнатишин: «*Був холодний і ясний квітневий день, годинники пробіли тринадцяту годину*» [59, с. 3].
- Данмер: «*Стояла ясна та прохолодна квітнева днина, на годинниках пробіло тринадцяту годину*» [58, с. 1].

У цьому уривку ми бачимо імплікатуру локалізації зосереджену на радянському просторі, якому звично використовувати 24-годинний формат

часу. Ця імплікатура перенесена з тексту оригіналу, і простежується регулярно впродовж твору. І перекладачам було важливо дотримуватись перенесення цієї імплікатури так само на постійній основі, бо систематичність перекладу передбачає уважнішу прикутість читача до цього додаткового імпліцитного значення:

Несистемність перекладної стратегії зменшує ефективність образу:

- Оригінал: «*It was nearly eleven hundred...*» [77, с.12].
- Шовкун: «*Було близько одинадцятої нуль-нуль...*» [57, с.14].
- Гнатишин: «*Було близько одинадцятої години...*» [59, с. 11].
- Данмер: «*Було близько одинадцятої години...*» [58, с. 6].

У цьому фрагменті гарно передана імпліцитність локалізації в перекладі Шовкуна, адже *одинадцята нуль-нуль* – це розмовне позначення часу, що є влучним відповідником незвичному для англійського суспільства висловленню *eleven hundred*.

Наступний приклад також стосується імплікатури локалізації, але вже з наявним прикладом недотриманого системного підходу:

- Оригінал: «*It was nearly **twenty hours**, and the **drinking-shops** which the proles frequented ('pubs', they called them) were choked with customers*» [77, с. 101].
- Шовкун: «*Було близько **двадцятої години**, й **забігайлівки** для пролів (вони називали їх «**пабами**») були по зав'язку напхані» [57, с. 84].*
- Гнатишин: «*Була майже **восьма вечора**, і **забігайлівки** для пролів (вони їх називали «**пабами**») були по зав'язку напхані відвідувачами» [59, с. 89].*
- Данмер: «*Було близько **двадцятої години**, і **шинки** у яких проли були постійними відвідувачами ("**пивні**", так вони називали ці шинки) були вщент заюрмлені клієнтами» [58, с. 54].*

Якщо вже обраний переклад за 24 годинниковим часом, то варто притримуватись цього шляху для реалістичного висвітлення побуту персонажів. В останньому випадку ми також простежуємо спробу локалізованої імпліцитності в перекладі Данмера, де *pubs* перекладено за принципом одомашнення. Коли відбувається опис місць, побуту чи осіб робочого класу в романі, перекладачі схильні одомашнювати текст для більшої адаптивності сюжету до реалії радянських часів, адже цей контекст може бути більш зрозумілим та ідеологічно вдалішим. У радянські часи розпиття пива було дуже популярним, і незважаючи на невелику вибірку, виставляли або великі бочки на вулиці або окремі кіоски біля яких могли стояти столики, де мешканці могли розпивати свої напої. В оригіналі можна простежити паралель, що Орвелл описує ці місця як *drinking-shops*, де *shops* уже може асоціюватись з кіосним форматом розповсюдження алкоголю. Шовкун та Гнатишин обирають лексему *забігайлівка* при перекладі *drinking-shops*. За словником української мови, *забігайлівка* (зневажл.) означає *невеликий другорядний заклад громадського харчування (їдальня, кав'ярня і т. ін.) переважно з продажем на розлив алкогольних напоїв* [69]. Ця лексема додає негативної конотації місцевим закладам з продажу пива, одразу зробивши натяк на рівень цих пабів. Якщо розглядати цю локацію як популяризоване місце серед робочого класу, тоді також можна простежити додаткову імплікацію соціальної бідності. Паралельно у перекладі Данмера використана застаріла форма *шинок*, що означає *невеликий заклад, де продавалися на розлив спиртні напої; корчма*, і також за словником це слово подається як застаріле [67, с. 454]. Слово *шинок* є німецьким запозиченням [53] та зазвичай в українському контексті проводиться паралель з козацтвом. Отже, в даному контексті ця лексема має нейтральну конотацію і слугує лише як засіб одомашнення. Якщо розглядати наступне найменування подібних

закладів, варіант *паб* є англійським запозиченням, яке в своєму перекладі перейняли Шовкун та Гнатишин. Але Данмер, який не надавав негативної конотації в переклад *drinking-shops*, обирає переклад *pubs* як *пивні*. Цей варіант звучать більш зрозумілим для пострадянського читача. *Паб* – це запозичена лексема, що старшому поколінню з радянських часів мало про що скаже, у той час як пивні з великою кількістю народу краще представлені у свідомості іншого культурного соціуму.

Щодо імплікатури соціальної бідності можемо простежити низку прикладів, що мають на меті продемонструвати низький рівень життя суспільства через спробу сформуванню класову рівність. Тобто імплікатура бідності стосується не лише робочого класу (пролів в романі), але й середнього класу (членів Зовнішньої Партії, до якої належав Вінстон Сміт). Ілюзія рівності сформована одноманітністю та низькою якістю виготовленої продукції. У першому випадку, який запропонований нижче, можна простежити створену перекладачами конотацію лексем на позначення запаху приміщення, у якому жив Вінстон, представник середнього прошарку суспільства:

- Оригінал: «*The hallway smelt of boiled cabbage and old rag mats*» [77, с. 3].
- Шовкун: «*У холі смерділо вареною капустою і старими постілками*» [57, с. 5].
- Гнатишин: «*У передпокої пахло вареною капустою і старими ганчір'яними килимками*» [59, с. 3].
- Данмер: «*У вестибюлі тхнуло вареною капустою та старими драними киликами*» [58, с. 1].

Данмер та Шовкун навмисно додають негативного відтінку дієслову на позначення чуття, бо це натякає на рівень життя мешканців того багатоквартирного будинку. Гнатишин натомість не вкладає тут додаткового

значення та перебирає нейтральну лексику з мови джерела. Важливим також є варіації перекладу виразу *old rag mats*. Такі в'язані килимки були в будинках незаможних сімей Великобританії, це вважалось декором робочого класу на той період [75]. І цікаво, що ми прослідковуємо три різні варіанти від перекладачів. Усі троє залишили лексему *старий*. Гнатишин перенесла імплікатуру бідності через наступний вираз додавши лексему, яка походить від слова *ганчір`я*, що як зазначає тлумачний словник є *шматком старої, зношеної тканини, що використовується для різних господарських потреб* [70]. У самому тлумаченні ми бачимо, що це має бути саме зношена тканина, що додає більшої емоційності цьому виразу. Данмер також не втрачає можливості додати емоційного забарвлення для посилення імплікатури та обирає прикметник *драні*, що за тлумачним словником означає *порваний, протертий, зношений (про одяг, взуття і т. ін.)* [68].

Якщо далі розглядати буденність звичайного мешканця середнього класу, наступний фрагмент також репрезентує імплікатуру бідності:

- Оригінал: «*The stuff was like nitric acid*» [77, с. 7].
- Шовкун: «...цей **наній** був як азотна кислота» [57, с. 9].
- Гнатишин: «**Рідина** ця на смак нагадувала азотну кислоту» [59, с. 7].
- Данмер: «Це **нійло** було неначе азотна кислота» [58, с. 3].

Для аналізу конотативних значень, треба розглянути тлумачення запропонованих слів. Якщо розпочати з роз'яснення англійської лексеми, а саме «*used when you are talking about things such as substances, materials, or groups of objects when you do not know what they are called, or it is not important to say exactly what they are*» [76], то в тлумаченні ми не простежуємо негативного значення, швидше імліцитність невідомої рідини, яку вперше вводить автор в текст. Шовкун та Гнатишин також обрали лексеми без емоційної забарвленості, що свідчить про спробу перекладачів передати

буденне, звичне ставлення персонажів до низької якості продуктів, що, в умовах дефіциту та обмеженого асортименту, розглядаються ними як звична складова повсякденного життя. Негативна конотація проілюстрована лише в перекладі Данмера. Якщо *пійло* означає *рідку їжу для худоби з висівками, борошном і т. ін.* [64, с. 530], отже тут паралельно простежується зверхнє ставлення правлячої еліти до нижчого класу, метафорично порівнявши напій людей з рідкою їжею для худоби.

Різні імплікаційні рішення були прийняті і в перекладі найцитованішої та найпопулярнішої фрази роману «1984»:

- Оригінал: «*BIG BROTHER IS WATCHING YOU*» [77, с. 3].
- Шовкун: «*СТАРШИЙ БРАТ ПИЛЬНУЄ ЗА ТОБОЮ*» [57, с. 6].
- Гнатишин: «*СТАРШИЙ БРАТ СТЕЖИТЬ ЗА ТОБОЮ*» [59, с. 4].
- Данмер: «*СТАРШИЙ БРАТ НАГЛЯДАЄ ЗА ТОБОЮ*» [58, с. 1].

Англійською слово *watch* може мати декілька відтінків значень, як наприклад 1) *to secretly watch a person or place* або 2) *to stay with someone or something so that nothing bad happens to them* [76]. Тобто оригінал містить одразу два імпліцитні значення в одній лексемі. Щоб правильно проаналізувати варіації перекладачів, треба уважно розглянути тлумачення обраних мовних одиниць. Варіант Шовкуна пропонує лексему *пильнувати*. Ми віднайшли аж три значення, що можуть співпасти з імпліцитними сенсами: 1) *Бути на сторожі, захищаючи кого-, що-небудь від нападів, ворожих дій і т. ін.*; 2) *Стежити, слідкувати за ким-, чим-небудь*; 3) *Виявляти ретельність у праці, намагаючись виконати що-небудь добре, доброякісно* [64, с. 355]. Семантично ми бачимо іронічне відображення другого вищезазначеного значення лексеми *watch* в першому значенні слова *пильнувати*. Це значення справді може символізувати турботу, а не контроль, тому першочергово тут переклад міг би передавати ідею розмиття приватних кордонів та замилення порушення права

людини про особистий простір. Проте в цьому сенсі граматично правильно казати *пильнувати щось* (наприклад, *пильнувати господарство* [68]), а в перекладі ми бачимо використання прийменника *за*, що автоматично перекидає нас на друге словникове значення без цієї імпліцитності.

Варіант Гнатишин далі пропонує лексему **стежити**: 1) *Пильно спостерігати за ким-, чим-небудь, не відриваючи очей, погляду*; 2) *З інтересом та увагою спостерігати за зміною, розвитком, станом чого-небудь*; 3) *Здійснювати контроль, нагляд і т. ін. за ким-, чим-небудь; піклуватися, дбати про когось, щось*; 4) *Установлювати постійний нагляд, щоб ввіймати кого-небудь або викрити, звинуватити в чомусь* [65, с. 680]. Цікавим є також той факт, що Словник української мови у тлумаченні значення *стежити* подає два приклади з промови Леніна.

Якщо продовжити пошуки імпліцитного значення турботи, знаходимо його тут, адже третє перераховане значення стосується піклування про когось/щось. І в даному значенні ми можемо використовувати прийменник *за* залишивши подвійну імпліцитність Орвелла. Якщо ця фраза була виведена на плакати, її значення було окрім того що попереджальне, так ще й маніпулятивне. Якщо за вами стежать, ви у безпеці. Ілюзія безпеки нормалізує порушення особистих кордонів та використання приватної інформації проти себе.

Слово, яке обрав Данмер – **наглядати**: 1) *Пильнувати, слідкувати за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку і т. ін.* [63, с. 49]. Тут лексема може бути співзвучна з однокореневим *доглядати*, де *доглядати* означає *пильнувати, слідкувати за чим-небудь з метою забезпечення нормального стану, порядку і т. ін.* Проте, у самого значення *наглядати* нема позитивних конотацій, навіть можемо провести аналогію з похідним словом *наглядач*: 1) *Службовець, що займається наглядом, спостереженням за ким-, чим-небудь.* 2) *Особа, яка таємно стежить за ким-, чим-небудь, висліджує когось* [68].

Тобто похідне слово від цієї лексеми пов'язане зі службовцем, у якого професія полягає в спостереженні за людьми. У другому значенні це робиться таємно, а отже імплікатура цієї лексеми зовсім протилежна позитивному відтінку значення. Тут перекладач чітко виокремив імплікатуру контролю з негативною конотацією.

Якщо перше значення лексеми *watch* яскраво прослідковується в перекладі Данмера та Шовкуна, то в Гнатишин можемо побачити вдалу спробу поєднати обидві імплікатури за допомогою однієї мовної одиниці. Отже, можемо побачити, що позитивна конотація з одного боку може свідчити про іронічне висміювання проблеми, а з іншого демонструвати маніпулятивність використання слова в соціумі.

Але згодом в тексті увага до проаналізованих одиниць спадає, та прослідковується несистематичний підбір лексем відповідників в переклад і лексеми *watch*. Ми вже розглядали його значення та варіації перекладу у крилатій фразі антиутопії, де слово відіграє вирішальну роль в аналізі впливу влади на суспільство. Варто притримуватись системності в перекладі таких одиниць, адже тоді уважний читач зможе провести паралелі. Тобто там де *спостерігає* Старший Брат, *спостерігають* і вони, урядовці, працівники Поліції Думок.

- Оригінал: «*Another year, two years, and they would be **watching** her night and day for symptoms of unorthodoxy*» [77, с. 30].
- Шовкун: «*Через рік або два вони **стежитимуть** за нею вдень і вночі, вивідуючи прояви її неблагонадійності*» [57, с. 28].
- Гнатишин: «*Ще рік чи два, і вони почнуть **стежити** за нею вдень і вночі, вишукуючи проявів неблагонадійності*» [59, с. 26].
- Данмер: «*Ще рік або два і вони будуть **спостерігати** за нею удень та вночі у пошуках симптомів неортодоксальності*» [58, с. 15].

У Шовкуна в попередній раз фігурував синонім *пильнує*, а в Данмера *наглядає*. Відтінки значень різняться, і тому безпосередній зв'язок Старшого Брата та Поліції Думок простежується лише в перекладі Гнатишин.

Врахування перекладачами образності кольорів в антиутопії також має вплив на ідеологічний аспект перекладу. У наступному прикладі ми бачимо колористичну трансформацію, де *темний* колір видозмінили на *чорний*, що яскравіше презентує чорну сутність душі персонажу Великого Брата:

- Оригінал: «... *the dark eyes looked **deep** into Winston`s own*» [77, с. 4].
- Шовкун: «...і справді, **чорні** очі з портрета **пронизливо** вдивлялись в очі Вінстона» [57, с. 6].
- Гнатишин: «... *темні* очі з портрета **пронизливо** вдивлялися в очі Вінстона» [59, с. 4].
- Данмер: «...*темні* очі зазирали **глибоко** в **їство** Вінстона» [58, с. 2].

У цьому ж фрагменті варто звернути увагу на переклад прислівника *deep*. За словником української мови, *пронизливий* у переносному значенні означає *Пильний, проникливий (про очі, погляд і т. ін.)*[68]. Тобто погляд, що проникає в душу іншої людини. Ми знов бачимо лексику з імпліцитністю обмеження особистих кордонів. Так, як Данмер притримується стратегії ототожнення, переклад часто звучить буквальним, тому *deep* перекладається за першим значенням – *глибоко*. Задум Данмера у відображенні імпліцитності посягання на простір іншої людини був у формуванні словосполучення в комбінації з прислівником *глибоко*, але переплутані лексеми *їство* на позначення їжі та *єство* як *сукупність усіх фізичних і душевних сил та властивостей людини* [68] заважають сприймати цей вираз як лінгвістично вдалим. Прикро, але та сама помилка була знайдена згодом у формулюванні наступного речення:

- Оригінал: «*The hypnotic eyes gazed into his own*» [77, с. 96].

- Шовкун: «Його очі **наштовхнулися** на гіпнотичний погляд» [57, с. 80].
- Гнатишин: «Гіпнотичні очі дивилися **прямо** на нього» [59, с. 84].
- Данмер: «Гіпнотичний погляд зазирає у його **їство**» [58, с. 51].

Хоч лексема мала на меті посилення емоційності опису впливу Внутрішньої Партії, ми не можемо класифікувати її використання як стилістичний засіб.

Особливу увагу варто звернути на переклад специфічних термінів з ідеологічним підґрунтям у художньому тексті, адже терміни зазвичай мають стаке вираження, передбачають міжмовну стабільність та мінімальну емоційність. Але якщо термін використаний в художньому творі довільно, він може переймати імплікатуру локалізації та відображення тоталітарного суспільства. Відповідно, лексема може перейняти негативну конотацію в залежності від контексту. У наступному прикладі використане формулювання, що активно вживалось в СРСР як план на п'ятирічний термін для покращення соціально-економічних умов в країні:

- Оригінал: «*overfulfilment of the Ninth Three-Year Plan*» [77, с. 5].
- Шовкун: «...*перевиконання Дев'ятої Трирічки*» [57, с. 7].
- Гнатишин: «...*перевиконання Дев'ятої Трирічки*» [59, с. 5].
- Данмер: «...*перевиконання Дев'ятого Трирічного Плану*» [58, с. 2].

У цьому фрагменті використані три роки для непрямого запозичення поняття. Цікаво, що Орвелл додає число дев'ять, тобто цей план запроваджується вже не вперше, тобто він є невдалим та не виправдовує бажаних очікувань. Отже, сам план є нереалістичним та занадто вимогливим до простого населення, які мають дослухатись до цього плану. За радянські часи було реалізовано 12 п'ятирічних планів, тринадцятий був запланований на 1991 – 1995 роки, але через розпад СРСР не був реалізований.

Якщо терміни зазвичай не мають великої варіативності, то інша лексика художнього твору може варіюватись в залежності від ідейного бачення перекладача. У прикладі зазначеному нижче ми бачимо три на перший погляд синонімічні варіанти перекладу *ignorance*:

- Оригінал: «**IGNORANCE IS STRENGTH**» [77, с. 6].
- Шовкун: «**НЕУЦТВО – ЦЕ СИЛА**» [57, с. 8].
- Гнатишин: «**НЕВІГЛАСТВО – ЦЕ СИЛА**» [59, с. 6].
- Данмер: «**БАЙДУЖІСТЬ ЦЕ СИЛА**» [58, с. 3].

Спочатку варто розглянути тлумачення синонімічних варіантів. За Словником української мови, *неуцтво* означає *недостачу, відсутність знання; необізнаність, незнання чого-небудь* [63, с. 399], *невігластво* – *відсутність знань, неосвіченість у якій-небудь галузі* [63, с. 262], *байдужість* (стан і властивість за знач. байдужий [62, с. 90]) який виражає *незацікавленість, безсторонність, який не виявляє співчуття; нечутливий, нечуйний, який не відчуває кохання до кого-небудь* [62, с. 90].

У варіантах Шовкуна та Гнатишин простежуємо імплікатуру неосвіченості. Лексеми *неуцтво* та *невігластво* побудовані на ідеї відсутності бажання навчатись та аналізувати інформацію. Через неосвіченість люди легше сприймають пропаганду, а тому ними легше контролювати. *Байдужість* має імпліцитність більше пов'язану з холоднокрівністю та пасивним стилем життя. Коли людина не має амбіцій, не прагне до покращення своїх умов життя, вона стає уніфікованою. Також спостерігаємо орфографічну помилку у перекладі Данмера, адже між підметом та присудком в цьому реченні має бути використане тире перед сполучником *це*, але маємо підстави розглядати це не як неуважність, а як намір продемонструвати імплікатуру самої байдужості, тобто репрезентацію значення підмета.

Лексика, що використовувалася в радянські часи, не підлягає багатоваріантному перекладу.

- Оригінал: «*Mrs` was a word somewhat discountenanced by the Party – you were supposed to call everyone `comrade` – but with some women one used it instinctively*» [77, с. 25].
- Шовкун: «*“Місіс» було словом, якого Партія не схвалювала, - ви мусили кожного називати «товариш», - але щодо деяких жінок це виходило несамохіть*» [57, с. 24].
- Гнатишин: «*Слово «місіс» Партія децю не схвалювала, – до всіх треба було звертатись «товаришу», - але щодо деяких жінок воно використовувалось якось мимоволі*» [59, с. 22].
- Данмер: «*"Місіс" це слово певною мірою не схвалювалося Партією – ти мав називати усіх "товариш" – але щодо деяких жінок ти використовуєш його інстинктивно*» [58, с. 13].

Comrade означає *a member of the same political group, especially a communist or socialist group or a trade union* [74], тобто ця лексема уже першочергово несе ідеологічний підтекст. Для вмотивованої передачі цієї імпліцитності перекладачі могли обрати лише один варіант перекладу – *товариш*. За тлумаченням нам важливі два роз’яснення, а саме *опис людини, ідейно зв’язаної з іншими людьми, яка разом з ними бере участь у спільній справі, боротьбі; соратник, однодумець* та варіант, що уживається *перед прізвиськом людини для підкреслення приналежності її до свого радянського чи партійного середовища* [66, с. 160]. Тобто вибір альтернативного синоніму в даному випадку неможливий через ідеологічне підґрунтя вибору лексики.

Джордж Орвелл неодноразово в тексті використовує кольори для посилення ідеологічного ефекту. Особливої уваги було приділено прикметнику *scarlet*, який символічно був використаний 5 разів впродовж роману для опису

прапорів Молодіжної Ліги та Розвідників, кольору обличчя Вінстона після випиття джину «Перемога» та кольору обличчя старшого чоловіка на станції метро під час тривоги (спогад з дитинства Вінстона), пасків членкинь Молодіжної Антисексуальної Ліги. А так, як червоний колір сам по собі мав символічне значення в комуністичній ідеології, це закріпило візуальну асоціацію з радянською владою. У кожному з випадків цей колір асоціює або саме ідеологічне угруповання, або наслідки його впливу. Саме тому у наступному фрагменті коли Данмер упускає символіку червоного кольору, втрачається важливий візуальний опис з ідеологічною імпліцитністю.

- Оригінал: *«On the walls were scarlet banners of the Youth League and the Spies, and a full-sized poster of Big Brother»* [77, с. 26].
- Шовкун: *«На стінах висіли яскраво-червоні прапори Молодіжної Ліги та прапори Розвідників, а також плакат із зображенням Старшого Брата на повний зріст»* [57, с. 25].
- Гнатишин: *«На стінах висіли яскраво-червоні прапори Молодіжної Ліги та Розвідників, а також плакат із зображенням Старшого Брата у повен ріст»* [59, с. 23].
- Данмер: *«На стінах було розвішано прапори Ліги Молоді та Шпигунів, і у повний розмір плакат Старшого Брата»* [58, с. 13].

У даному прикладу методика упущення була недоречна та навіть шкідлива з точки зору ідеологічного аспекту перекладу. Одразу варто прокоментувати граматичну побудову речення в тексті оригіналу, речення починається з обставини місця, що звична слов'янським народам, і аж ніяк не властива англійській мові. Є сенс сприймати цей фрагмент як імплікатуру локалізації за допомогою граматичної конструкції у тексті оригіналу. Така імпліцитність буде непомітна та неможлива для передачі в українській мові через звичність вживання подібної конструкції.

У наступному випадку прикметник *bloody*, що використовується для посилення наступної фрази в досить грубій розмовній формі, стоїть поруч уже з уже вищезгаданим *scarlet*. В англійській мові простежується зв'язок між кольором паску та символікою крові, аналогічного ефекту в перекладі ми побачити не можемо:

- Оригінал: «*'It's this **bloody thing** that does it.'* She said, *ripping off the **scarlet sash** of the Junior Anti-Sex League and flinging it on to a bough*» [77, с. 143].
- Шовкун: « - *Ось ця **проклята штука** робить їх такими, – сказала вона, зриваючи із себе **червоний пасок** члена Молодіжної Антисексуальної Ліги і вішаючи його на гілку*» [57, с. 116].
- Гнатишин: «*А все через цю **бісову штуку**, – сказала вона, зриваючи з себе **червоний пасок** Молодіжної Антисексуальної Ліги й вішаючи його на гілку*» [59, с. 127].
- Данмер: «*"Це все через цю **трикляту річ**", – сказала вона, зриваючи **яскраво червоний пасок** Молодшої Ліги Анти-Секс і жбурнувши його геть на гілляку*» [58, с. 79].

Інколи простежуємо також схильність до несистематичного підбору відповідників, де *яскраво червоний* на переклад *scarlet, bright red* за словником [76], у попередньому випадку стає *червоним* кольором. Саме ця непостійність навряд чи сильно впливає на сприйняття тексту українськомовного читача, але так, як у наступному прикладі переклад яскраво-червоного кольору буде символізувати кров, тоді вибір відтінку має значення.

Можливо, Орвелл навмисно вказав цей відтінок тлумаченням *scarlet*, аби точно можна було уявити цей колір, бо це відтінок артеріальної кровотечі, що призводить до смерті за лічені хвилини, у даному випадку після ампутації:

- Оригінал: «*bright red streak ... it was a human hand severed at the wrist*» [77, с. 101].
- Шовкун: «*яскраво-червоний цурпалок ... то шматок перебитої біля зап'ястка людської руки*» [57, с. 83].
- Гнатишин: «*щось яскраво-червоне ... то була частина людської руки, відірваної біля зап'ястя*» [59, с. 88].
- Данмер: «*яскраву червону смужку... це була людська долоня відірвана від зап'ястку*» [58, с. 54].

Державний прапор СРСР був червоним із золотим серпом, молотом і зіркою, тому цей колір був домінантним на парадах, плакатах, і усім відомих шкільних галстуках піонерів:

- Оригінал: «*...he was wearing the regulation overalls, it was almost impossible not to think of him as being dressed in the blue shorts, grey shirt, and red neckerchief of the Spies*» [77, с. 68].
- Шовкун: «*...незважаючи на військовий комбінезон, його легше було уявити в однострої Розвідників – синіх шортах, сірій сорочці та червоній хусточці на шиї*» [57, с. 66].
- Гнатишин: «*...хоч і вбраний у стандартний комбінезон, його легше було уявити в синіх шортах, сірій футболці й червоній хусточці на шиї – в однострої Розвідників*» [59, с. 59].
- Данмер: «*...йому вже дозволили носити звичайний спецодяг дорослої людини, і було неможливо думати про нього окрім як про вдягнутого у сині шорти, сіру сорочку та червоний галстук Шпигунів*» [58, с. 36].

Отже, символічність кольору має особливе значення в романі, адже яскраво червоний колір спочатку символізує тоталітарний режим та співвідноситься з

радянськими звичаями піонерських галстуків, а потім читач бачить висвітлений образ яскраво червоного кольору як кольору крові та смерті.

Шовкун також використовує розширене означення після узагальнюючої конструкції для акцентуванні уваги на Розвідниках. Так називали молодь, що вступили в угруповання, де їх навчали як правильно жити, як служити Старшому Братові, як доносити на будь-які думкозлочини, навіть якщо вони були скоєні батьками. Піонерів в радянські часи навчали комунізму, це також були особи підліткового віку, і звичним елементом їхнього вбрання були піонерські галстуки. І в перекладі Данмера можна простежити цей зв'язок одразу. *Хусточка* не передає ідеології комунізму, лише візуалізація червоної тканини навколо шиї може цьому посприяти.

Важливість червоного кольору явно зрозумів Шовкун, адже навіть у випадку, де червоний колір не фігурував в оригінальному тексті, перекладач додав його для підтримання його значимості:

- Оригінал: «*It`s real tea. Not blackberry leaves*» [77, с. 167].
- Шовкун: «*Це червоний чай – не смородинове листя*» [57, с. 135].
- Гнатишин: «*Це справжній чай – не смородинове листя*» [59, с. 148].
- Данмер: «*Це справжній чай. Не листя ожини*» [58, с. 92].

Характерні ознаки комунізму проявлені самим Орвеллом у першоджерелі, тому ми часто спостерігаємо перенесення імплікатурних значень в перекладі:

- Оригінал: «*I'll shoot you, I'll vaporize you, I'll send you to the salt mines!*» [77, с. 28]
- Шовкун: «*Я застрелю тебе, я розпорошу тебе, я пошлю тебе на соляні копальні!*» [57, с. 27]
- Гнатишин: «*Я застрелю тебе, я випарую тебе, я відправлю тебе на соляні копальні!*» [59, с. 25]

- Данмер: *«Я розстріляю тебе, я випарую тебе, я відправлю тебе на соляні копальні!»* [58, с. 15].

Сама погроза є нетиповою для дитини, вона є сформована тоталітарним режимом, де вигнання було звичною формою покарання, і той факт, що це стверджує дитина, означає великий вплив ідеології на людей уже з дитячого віку. У фрагменті використане правило трьох або триколон, і наостанок залишене ідеологічно забарвлене речення що несе імпліцитність пропаганди. У сталінські часи звичними були доноси на партійних діячів, і тому дієслово *доніс* має негативну конотацію та краще відображає реальність тоталітарного режиму, аніж відповідник з нейтральною конотацією *повідомив*.

- Оригінал: *«And with good reason, for hardly a week passed in which “The Times” did not carry a paragraph describing how some **eavesdropping little sneak** – ‘child hero’ was the phrase generally used – had overheard some compromising remark and **denounced** its parents to the Thought Police»* [77, с. 30].
- Шовкун: *«І на це були вагомні причини, бо не минуло й тижня, щоб у «Таймс» не надрукували статті про те, як той чи той **підлий малий шпигун** – «дитина-герой», так здебільшого їх називали – підслухав антидержавні висловлювання батьків і **повідомив** про це Поліцію Думок»* [57, с. 28].
- Гнатишин: *«І недаремно, адже не минуло й тижня, щоб у Таймс не надрукували статті про те, як якийсь **підлий малий ябеда** – дитина-герой, ось як їх зазвичай називали, - підслухав якесь компрометувальне висловлювання батьків і **доніс** на них у Поліцію Думок»* [59, с. 27].
- Данмер: *«І на те була вагома причина, не минуло і тижня щоб "Часопис" не містив газетної замітки, що описувала як який-небудь*

*підслуховуючий маленький донощик – "дитина-герой" так їх називали зазвичай – підслухав якийсь компрометуючий вислів та **доніс** на батьків у Поліцію Думок» [58, с. 16].*

Цікавим спостереженням було використання елементів російської вимови в перекладі діалектизмів англійської. Синишина зазначає, що діалектизми часто використовуються для соціальної характеристики персонажів художнього твору [26], що окрім дескриптивної функції, може також мати конотаційну для відтворення ідеологічності. Орвелл використовує акцент Кокні, який популярний серед робітничого класу у Великій Британії, але перекладачі в українськомовних варіантах не обирають варіант українських діалектів для передачі розмовного мовлення пролів. У наступному прикладі прийом зросійщення вимови відбувається в Шовкуна, у Гнатишин поки не проілюстрований акцент мовця, а в Данмера просто пропущений звук в аналогії з англійською версією:

- Оригінал: «*'Nex', please! Yelled the white-aproned prole with the ladle*» [77, с. 61].
- Шовкун: «*Следующий!* – крикнув прол у білому фартусі з черпаком у руці» [57, с. 52].
- Гнатишин: «*Наступний!* – крикнув прол у білому фартусі з черпаком у руці» [59, с. 53].
- Данмер: «*"Настпни, будь ласка!" – прогорлав пролетар (або ж просто прол) у білому фартуці з черпаком у руках*» [58, с. 32].

Фонетичне відображення російської мови в українському тексті може мати низку причин. По-перше, такий прийом працює як засіб демонстрації панівної мови в радянські часи:

- Оригінал: «*'Can't you bleeding well listen to what I say? I tell you no number ending in seven ain't won for over fourteen months!'*» [77, с. 102].
- Шовкун: «- *Чуєш, дурбелік, що я тобі кажу? Я тобі кажу, що ні один номер, що **кончається** на **сім**, не вигравав уже чотирнадцять місяців*» [57, с. 84].
- Гнатишин: «*Ти, шляк би тебе трафив, можеш послухати, що я тобі кажу? Я тобі кажу, що ні один номер, що **кінчається** на **сім**, не вигравав уже **чотирнайцять** місяців!*» [59, с. 89].
- Данмер: «*"Чорт забирай, ти що зовсім не чуєш що я кажу? Кажу ж тобі жодне число яке закінчувалося сімкою не виграло останні чотирнадцять місяців!"*» [58, с. 55].

Але в запропонованих прикладах російська мова використовується для передачі діалектного мовлення використаного в першоджерелі. Тобто якщо українська мова за радянський період сприймалась як мова села, то в романі відображається протилежний ефект, запозичення з російської та російська вимова уже не класифікується як мова вищого суспільства, а швидше мова панівна в тоталітарному середовищі та серед людей з низьким рівнем життя. Отже, в антиутопії елементи російської мови можуть слугувати імпліцитним рішенням на посилення ідеологічного ефекту. Якщо мова робочого класу відображає статусність мови, тоді цим можна скористатись для відображення ставлення до тоталітарного впливу на мовну політику.

- Оригінал: «*'ome*», «*'ole*», «*'em*» (2), «*reg'lar*», «*an'*» (2), «*'AS*» [77, с. 102].
- Шовкун: «*не*», «*аптеці*», «*напечатали*», «*газети*», «*на весах*», «*чорним по белому*» [57, с. 84].
- Гнатишин: «*не*», «*сімьорка*», «*два года*» [59, с. 89].

- Данмер: -

Як бачимо, переважно використаний звук «є», характерний російській мові, а також лексичні росіянізми на кшталт «два года». Цікаво, що Данмер взагалі не обрав жодну стратегію перенесення акценту з першоджерела, а просто залишив звичайне мовлення, тим самим втративши важливий ідеологічний сенс, який неодноразово використаний в діалогічному мовленні персонажів. А. Білас вважає, що «заміна в перекладі розмовного нейтральним не бажана», проте можлива [3, с. 420]. В антиутопії діалектизми або росіянізми можуть слугувати імпліцитним рішенням на посилення ідеологічного ефекту.

- Оригінал: «*“E could ‘a drawed me off a pint,’ grumbled the old man as he settled down behind a glass. ‘A’alf litre ain’t enough. It don’t satisfy. And a ‘ole litre’s too much. It starts my bladder running. Let alone the price... The beer was better»* [77, с. 106].
- Шовкун: «*– Мог би й пінту націдити, - пробурчав старий, всівшись перед своїм кухлем. – Півлітри мало, нею не нап’єшся. А літра багато. Мій мочовик стільки не **видержує**. Я вже не говорю про **кошелек**. ... Пиво було **лучче**»* [57, с. 88].
- Гнатишин: «*Міг би і пінту дістати, – пробурчав старий, вмощуючись перед своїм кухлем. – Пів літри – то мало. Нею не нап’єшся. А літр – забагато. Я тоді тільки відлити бігаю. І то **ше** не **вспомінаючи** ціни... Пиво було **файніше**»* [59, с. 93].
- Данмер: «*Е, він міг би і зметикувати мені пінту, – буркотливо скаржився старий чоловік доки вмощувався зі стаканом за стіл. – А півлітра не достатньо. Це не **задовольняє** мене. А цілий літр це*

забагато. Це змушує мій міхур протікати. Не кажучи вже про ціну... Пиво було краще» [58, с. 57].

Важливо зазначити, що діалектизми не переносяться від слова до слова, а швидше від висловлення до висловлення. Саме тому тут неможливо порівняти лексеми між собою, тут треба порівнювати кожен фрагмент як окрему аналітичну одиницю. Обрана стратегія перенесення діалектичного мовлення відображає ставлення перекладача до використання розмовної мови для додаткової репрезентації ідеології в тексті. Тобто Шовкун притримується адаптивного підходу та асиміляції розмовної мови робочого класу з фонетичними особливостями російської мови, панівної в СРСР. Також, таким чином рівень мови знижений через її зменшену статусність. У Гнатишин прослідковуються українські діалектизми на висвітлення великої кількості українців в складі робочого класу в радянські часи. Данмер не приділяє адаптивному підходу акценту великого значення, тому мовлення залишається українським без особливих ознак ні діалектизмів української, ні фонетичної асиміляції з російською.

- Оригінал: «... *it must`a been fifty years ago*» [77, с. 108].
- Шовкун: «...*десь год пійсят назад*» [57, с. 89].
- Гнатишин: «... *років пійсят назад*» [59, с. 94].
- Данмер: «...*десь п'ятдесят років тому*» [58, с. 58].

Імпліцитність забороненої теми продемонстрована в наступному фрагменті:

- Оригінал: «*In his mind the smell of it was inextricably mixed up with fornication*» [77, с. 78].
- Шовкун: «*У його свідомості запах парфумів був нерозривно пов'язаний зі зляганням*» [57, с. 65].

- Гнатишин: «У його свідомості цей запах нерозривно змішався з *розпустою*» [59, с. 69].
- Данмер: «У його свідомості цей запах був невідривно пов'язаний з *розпустою*» [58, с. 42].

Ідея, що в радянські часи сексу не було полягає в тому, що про це не можна було говорити, це вважалось занадто особистим та ніхто не пов'язував цей фізіологічний процес з задоволенням, принаймні якщо говорити про розмови. Тому варіант *злягання*, який безпосередньо йменує статевий акт, є досить відвертим всупереч принципам тоталітарного режиму в суспільстві.

- Оригінал: «*'Steamer' he yelled. 'Look out, gov`nor! Bang over`ead! Lay down quick!' 'Steamer' was a nickname which, for some reason, the proles applied to rocket bombs*» [77, с. 100].
- Шовкун: «*Пароплав! – схвильовано крикнув він. – Обережно, начальник! Зара' як дасть по загривку! Падай вниз! «Пароплавом» проли чомусь називали ракети*» [57, с. 83].
- Гнатишин: «*Пароплав! – закричав він. – Обережно, начальник! Зара' як дасть по макітрі! Бистро лягай! «Пароплавами» проли чомусь називали ракети*» [59, с. 88].
- Данмер: «*"Праска! – загорлав він. – Пильнуйте, шановний! Удар зверху! Швидше лягайте додоу!" "Праска" – це було прізвисько яке, з якихось причин, проли дали ракетним бомбам*» [58, с. 54].

Під час аналізу тлумачень слова *steamer*, основним з яких є *a boat or ship that moves by steam power* [76], не було виявлено значення на найменування праски, тому варіант Данмера зовсім відходить від ідейного змісту автора. Цю аналогію ракети з пароплавом можна сприймати з одного боку як абсурд, а з іншого як евфемізм. Жителі могли так називати ракети, бо

Новомова/Новосурж не містив термін *ракета* в своїй словниковій базі. Або ж це було пов'язано з візуальною аналогією з «чорним струмком диму» [58, с. 54], який є від пароплаву і від наслідків ракетного бомбардування. В обох випадках, ця аналогія є ідеологічно значимою, тому адаптація Данмера втрачає важливий закладений зміст цього фрагменту.

- Оригінал: «*'Where can we meet?' 'Victory Square, near the monument.'*» [77, с. 133].
- Шовкун: «*– Де ми можемо зустрітися? – На площі Вікторії, біля пам'ятника*» [57, с. 109].
- Гнатишин: «*– Де ми можемо зустрітися? – Площа Перемоги, біля пам'ятника*» [59, с. 118].
- Данмер: «*"Де ми можемо зустрітися?" "Площа Перемоги, неподалік того пам'ятнику"*» [58, с. 73].

Проблема перейменування вулиць є досить розповсюдженою темою соціального впливу, саме тому назва вулиці автоматично несе ідеологічну символіку в пострадянському просторі. Площі, вулиці та проспекти Перемоги були дуже розповсюдженими назвами ще в радянські часи, так і залишились як спадок в пострадянському просторі. У Києві цю площу Перемоги перейменували на Галицьку, а в Мінську та в Москві досі існує такий парк та проспект. Тобто дослівний переклад у цьому випадку, ще й поруч з образом пам'ятника, який був на кожній радянській площі, відіграє дуже яскраву ідеологічну роль. Переклад *площа Вікторії* не має ідеологічного підтексту, тому імплікатура в перекладі Шовкуна не була перенесена з першоджерела. У цьому випадку це не можна кваліфікувати як дослівний переклад, при якому був пропущений додатковий ідейний зміст, а самостійне рішення перекладача перейменувати вулицю без урахування ідеологічного аспекту.

Стосовно згаданого образу пам'ятника, ця ідеологічна фігура буде також фігурувати згодом, уже напряду номінуючи Старшого Брата, як було популяризовано зі статуями Леніна та Сталіна:

- Оригінал: «*He wandered round the base of the enormous fluted column, at the top of which **Big Brother`s statue** gazed southward towards the skies where he had vanquished the Eurasian aeroplanes*» [77, с. 134].
- Шовкун: «*Він блукав навколо підніжжя величезної різьбленої колони, на вершині якої **Старший Брат** дивився на небо у південному напрямку, де він здобув перемогу над євразійськими літаками*» [57, с. 110].
- Гнатишин: «*Він блукав довкола підніжжя величезної рифленої колони, на вершині якої **статуя Старшого Брата** дивилася на небо в південному напрямку – туди, де він здобув перемогу над євразійськими літаками*» [59, с. 119].
- Данмер: «*Він блукав навколо підмурків величезної рифленої колони, на верхівці якої **статуя Старшого Брата** пильно вдивлялася у південному напрямі прямо у небеса де він вщент переміг Євразійські аероплани*» [58, с. 74].

У перекладі Шовкуна запропонована метонімія як засіб посилення ідеологічного образу. Таке стилістичне рішення було самостійно створено перекладачем під час перекладу.

Зазначення поняття ідеології констатує намір перекладача зробити акцент на тоталітаризмі Партії, саме тому Гнатишин не дослівно перекладає висловлення *the Party and all its ways*, як робить Данмер, а найменує діяльність Партії терміном їхньої політики. Шовкун також пояснює Орвеллівські «шляхи» лексемою *політики*, таким чином створивши імплікатуру прямолінійності:

- Оригінал: «*It was merely one symptom of her **revolt against the Party and all its ways**, and somehow it seemed natural and healthy, like the sneeze of a horse that smells bad hay*» [77, с. 144].
- Шовкун: «*Це був лише один із виявів її **протесту проти Партії та її політики**, і чомусь це здавалось природним і нормальним, як цілком природним видається форкання коня, що нюхнув поганого сіна*» [57, с. 118].
- Гнатишин: «*Це був лише один із виявів її **протесту проти Партії та її ідеології**, і чомусь це здавалось природним і нормальним, так само, як природним видається форкання коня, який нюхнув поганого сіна*» [59, с. 128].
- Данмер: «*Це лише був один з симптомів її **повстання проти Партії та усіх її шляхів**, і якимось чином це здавалося природним та здоровим, наче чхання коня що відчув запах поганого сіна*» [58, с. 80].

У наступному прикладі фрагменти для аналізу не будуть виділені як у попередніх випадках, адже поталанило натрапити на спосіб репрезентації посиленого емоційного забарвлення ідеологічних лексем за допомогою графічних засобів вираження, а саме використання капслоку в англійській мові:

- Оригінал: «It was possible, no doubt, to imagine a society in which **WEALTH**, in the sense of personal possessions and luxuries, should be evenly distributed, while **POWER** remained in the hands of a small privileged caste» [77, с. 225].
- Шовкун: «Звичайно, можна уявити суспільство, в якому *багатство*, в розумінні персональних володінь і персональної розкоші, розподілялось

б порівну, тоді як влада залишалась б в руках невеличкої привілейованої касти» [57, с. 180].

- Гнатишин: «Безсумнівно, можна було уявити суспільство, в якому багатство, тобто особисте майно й предмети розкоші, розподілялося б рівномірно, тоді як влада залишалася б у руках невеликої привілейованої касти» [59, с. 198].
- Данмер: «Це було можливим, без жодних сумнівів, уявити суспільство у якому ДОБРОБУТ, у розумінні персональної власності та розкошів, міг би бути рівномірно розповсюджений, допоки ВЛАДА лишалася б у руках невеликої привілейованої касти» [58, с. 126].

Як уже звично, Данмер повністю переймає порядок слів у реченні з англійської, через що плинність тексту трохи страждає, проте графічна складова залишається незмінною та передає інтенцію автора. Переклад Шовкуна залишає виокремлення лише слова *багатство*, і вид виокремлення відмінний від Орвеллівського рішення. Можлива також імовірність, що на це могли повпливати і редактори перекладів. Надалі, якщо ми розглядаємо переклад, ми акцентуємо увагу в першу чергу на висхідному матеріалі, тобто нас цікавлять результати роботи над українськомовним перекладом англійського роману. У варіанті Гнатишин ми не спостерігаємо жодного конотаційного рішення для передачі ідеологічного тиску. Якщо проаналізувати об'єктивний зміст фрагменту, то можемо побачити основний принцип марксизму, яким послуговувались у радянські часи, а саме спроба прирівняти усе суспільство для виключення незадоволення, для впровадження легшого контролю над масами та збагачення малої кількості людей у правлінні.

Неочікуваним рішенням перекладу можна вважати найменування тоталітарного поняття, що має за основу термін *більшовизм* українською та

большевизм російською. Орвелл використовує термін запозичений з російської мови, тому логічно, що в мові оригіналу ми спостерігаємо звук «о» в назві. Та Данмер не адаптує російську назву в перекладі, що наче відокремлює це поняття від українського суспільства та залишає його наслідком російської культури:

- Оригінал: *«In Oceania the prevailing philosophy is called Ingsoc, in Eurasia it is called **Neo-Bolshevism**, and in Eastasia it is called by a Chinese name usually translated as Death-Worship, but perhaps better rendered as Obliteration of the Self»* [77, с. 233].
- Шовкун: *«В Океанії панівна філософія має назву Ангсоц, у Євразії вона називається **Необільшовизм**, а в Остазії її називають китайським словом, що зазвичай перекладається як «Культ смерті», але, можливо, це значення краще описується як «Самозабуття»»* [57, с.186].
- Гнатишин: *«В Океанії панівна філософія має назву ангсоц, у Євразії вона зветься **необільшовизмом**, а в Остазії її називають китайським словом, яке зазвичай перекладається як «культ смерті», проте, можливо, його значення краще передає поняття «самозабуття»»* [59, с. 204].
- Данмер: *«У Океанії панує філософія яка зветься Інгсоц, у Євразії воно зветься **Необольшевізм**, а у Східазії воно зветься згідно Китайської назви яку зазвичай перекладають як Смерте-Поклоніння, але можливо краще перекласти як **Знищення Власного Я**»* [58, с. 131].

У першоджерелі використаний термін запозичений з російської мови (голосний звук «о» в першому складі лексеми). Так, як цей термін є ідеологічно насиченим, його переклад не може бути сильно відмінним, бо він називає конкретну ідеологію, на яку покликався автор. Але Данмер вирішує залишити термін російськомовним, у той час як Гнатишин та Шовкун

адаптують його в українському тексті. Можливо, було б логічніше винести цю лексему окремо в лапки і тоді вже використовувати його як цитату, тоді це виглядало б логічніше, як паралельне висміювання терміну мовою, якою він був створений. Також бачимо різницю в графічному оформленні, Гнатишин обрала стратегію написання власних назв з маленької літери, буцімто применшуючи вагомість наступного висловлення чи слова.

- Оригінал: «*Big Brother is infallible and all-powerful*» [77, с. 246].
- Шовкун: «*Старший Брат – непохитний і наділений усією повнотою влади*» [57, с. 197].
- Гнатишин: «*Старший Брат – безгрішний і всемогутній*» [59, с. 215].
- Данмер: «*Старший Брат є непогрішимим та всемогутнім*» [58, с. 139].

Опис Старшого Брата є визначальним, бо це опис тоталітарного вождя. У Гнатишин та Данмера створюється образ правлінця, який ніколи не робить помилок та не допускає скоєння гріхів, тобто імплікована ідеалізація його образу. У першоджерелі та варіанті Шовкуна проявлена імплицитність незмінності та ввічності його образу.

Ми вже піднімали питання використання мови в перекладі як засіб ідеологічної репрезентації мови робочого класу, але мовна політика та мовний менеджмент відіграють визначальну роль в розумінні вектору розвитку держави. Джордж Орвелл розуміє її важливість у формуванні національної свідомості, і тому зазначає, що мова не централізована, бо головне не мова, а ідея спільної доктрини. Пропагандистські наративи «мова не має значення» проявлена в наступному уривку антиутопії:

- Оригінал: «*Except that English is its chief LINGUA FRANCA and Newspeak its official language, it is not centralized in any way. Its rulers are*

not held together by blood-ties but by adherence to a common doctrine» [77, с. 247].

- Шовкун: «Хоча **англійська мова і вважається її головною розмовною мовою, а Новомова – офіційною**, вона анітрохи не централізована. Її керівники об'єднані не кривими узами, а **сповіданням спільної доктрини» [57, с. 198].**
- Гнатишин: «За винятком того, що **англійська мова є її основною мовою, а новомова – офіційною мовою**, вона жодним чином не централізована. Її правителів об'єднує не кровний зв'язок, а **прихильність до спільної доктрини» [59, с. 216].**
- Данмер: «Окрім того, що **Англійська мова переважно використовується при цьому, ЛІНГВА ФРАНКА і Новосурж є офіційними державними мовами**, і це жодним чином не є централізованим. Її правителі не пов'язані разом за допомогою кровного зв'язку, але за допомогою **суворого дотримання і прихильності до загальної спільної доктрини» [58, с. 139].**

Помилковий переклад впливає на сприйняття ідеї закладеної Орвеллом в романі. У цьому фрагменті мова розглядається паралельно і як засіб спілкування, і як засіб впливу, і як націєтворчий чинник. Якщо розглядати мову як засіб комунікації, то варто зосередитись на понятті лінгва франки. Як зазначає Кембріджський словник англійської мови, це *language used for communication between groups of people who speak different languages [74].* Тобто це мова-посередник, що не є репрезентацією національного культурного фону.

По-перше, Данмер зазначає, що лінгва франка і Новосурж є двома офіційними мовами держави. За версією Орвелла є тільки одна офіційна мова, і це Новосурж. По-друге, ми з контексту не можемо точно стверджувати, що *лінгва*

франка – це англійська, бо перекладачем це чітко не вказано, і тоді складається враження, що існує взагалі окрема мова, що фігурує в офіційному вжитку. Тобто цей переклад дезінформує читача стосовно мовної політики Океанії, а також плутає аудиторію використанням запозиченого терміну лінгва франки. Значимість цього фрагменту полягає в першому і останньому згадуванні мовної політики, і він демонструє, що відсутність мовного врегулювання дорівнює відсутності національної свідомості, але офіційний статус мови може слугувати засобом впливу, якщо наративи Партії передаються через телевізійне медіа, журнали, газети тощо. У романі неодноразово згадували про словники Новосуржу/Новомови, метою якої було спростити мовлення до найпримітивнішого рівня позбавивши мову культурного надбання.

- Оригінал: «*The cockney accent had disappeared; Winston suddenly realized whose voice it was that he had heard a few moments ago on the telescreen*» [77, с. 265].
- Шовкун: «**Вимова кокні** зникла. Вінстон раптом зрозумів, чий голос він нещодавно почув з телеекрана» [57, с. 212].
- Гнатишин: «**Акцент, властивий бідняцькому населенню Лондона, зник, і Вінстон раптом збагнув, чий голос нещодавно почув із телеекрана**» [59, с. 231].
- Данмер: «**Той акцент кокні зник; Вінстон зненацька усвідомив чий голос він чув декілька хвилин тому з телезахисту**» [58, с. 151].

Це кульмінаційний момент антиутопії, де Вінстон дізнається, що О'Браєн насправді є членом Партії, а не борцем за справедливість. Тут знову продемонстрована роль діалектів в культурному надбанні, та як мовлення може видавати цілий ряд відомостей про людину, а особливо світобачення та політичну орієнтацію. Цікаво, що Гнатишин вирішує не найменувати акцент, а розтлумачити його зазначивши класову нерівність суспільного оточення.

Підтримка війн як засіб економічного розквіту та демонстрації влади є основною характеристикою тоталітарних держав, і ставлення автора або ж перекладача дуже легко може передаватись через окремі ремарки, які зазвичай подаються в дужках:

- Оригінал: «*If, for example, Eurasia or Eastasia (whichever it may be) is the enemy today, then that country must always have been the enemy*» [77, с. 252].
- Шовкун: «*Якщо, наприклад, Євразія та Остазія (байдуже котра з них) сьогодні є ворогом, то необхідно, щоб ця країна завжди була ворогом*» [57, с. 202].
- Гнатишин: «*Якщо, наприклад, Євразія чи Остазія (одне з двох) сьогодні є ворогом, то ця країна завжди повинна була бути ворогом*» [59, с. 220].
- Данмер: «*Якщо, наприклад, Євразія або Східазія (яка б з них це не була) є даним ворогом дня, тоді ця країна повинна завжди бути даним ворогом*» [58, с. 143].

У даному випадку явно можна простежити негативну конотацію в перекладі Шовкуна, адже він використовує прислівник *байдуже*, що додає емоційності та чіткого найменування стану байдужості. Якщо цей стан є наявним, але прихованим в мові оригіналу за значенням займенника *whichever* та за допомогою займенників у перекладі Данмера та числівників у перекладі Гнатишин, то Шовкун обирає самостійну частину мови, прислівник, для посилення реакції неважливості вибору країни-ворога. Простежуємо постійну зміну союзника/противника як відбувалось і в Радянському Союзі, разом з Німеччиною проти Польщі, та потім оборона власних територій проти Німеччини, а також співпраця з американською стороною в період Другої світової війни та холодна війна опісля аж до розпаду союзу.

За правописом української мови уживання великої літери є обов'язковим у власних назвах, таких як назви держав, областей, районів [72, с. 78]. Але прикметники на позначення національності не підлягають даній вимозі, і тому мають бути написані з маленької літери. З 2022 року стало популярною тенденцією не писати Росія з великої літери в медіа, адже таким чином, продемонстроване несприйняття цієї власної назви як назви держави, таким чином проілюстрована зневага та ідеологічний вплив на написання слова. У наступному фрагменті, Шовкун та Гнатишин навмисно не змінювали формулювання Орвелла, і не піддавались правилам граматичного запису англійської, де прикметники, похідні від власних назв, мають все одно писатись з великої літери. І відбувається контраст на фоні з іншими власними назвами, жодна з них не використана як прикметник, окрім назви РФ:

- Оригінал: «*All round the world, in London and New York, in Africa and Brazil, and in the mysterious, forbidden lands beyond the frontiers, in the streets of Paris and Berlin, **in the villages of the endless Russian plain**, in the bazaars of China and Japan...*» [77, с. 261].
- Шовкун: «*У всьому світі – у Лондоні й у Нью-Йорку, в Африці, Бразилії та на таємничих заборонених землях за кордоном, на вулицях Парижа й Берліна, у селах **незорих російських рівнин**, на базарах Китаю і Японії...*» [57, с. 209].
- Гнатишин: «*У всьому світі – у Лондоні й у Нью-Йорку, в Африці, Бразилії та на таємничих заборонених землях за кордоном, на вулицях Парижа й Берліна, у селах **безкраїх російських рівнин**, на базарах Китаю та Японії...*» [59, с. 228].
- Данмер: «*Скрізь геть по всьому цьому світові, у Лондоні та Нью-Йорку, у Африці та Бразилії, і у тих містичних, заборонених землях поза*

кордонами, на вулицях Парижу та Берліну, у селах тих безкраїх Російських рівнин, на базарах Китаю та Японії...» [58, с. 148].

Тож, граматично прикметники на позначення країн мають писатись з маленької літери, тому варіанти Шовкуна та Гнатишин є граматично коректними. А переклад Данмера залишає велику літеру аби не применшувати значимість однієї з перелікованих локацій. В англійському варіанті такої проблеми немає, бо вне залежності від частини мови, лексеми на позначення країн пишуться з великої літери. Хоч написання Russian в перекладі за часи повномастштабного вторгнення ми все одно сприймаємо як дотримання правил української мови, але на контрасті з іншими країнами, цей варіант може збивати з ідейної рядності. А переклад Данмера явно є ідеологічно забарвленим, бо тоді продемонстрована сила кожної країни чи міста, про які говорить Орвелл. Цікавим спостереженням є й те, що додатковий опис місцевості Орвелл надає саме Росії. Усі інші локації за винятком Китаю та Японії, виписані в місцевому роді, в комбінації прийменник + іменник, а з Росією автор зазначає образ селищ та ще й неозорих/безкраїх рівнин, тобто піднявши питання величезних територій держави. За допомогою додаткового прикладу, можемо побачити систематику у виборі перекладацької стратегії ужитку великої/малої літер:

- Оригінал: «*Even the victim of the **Russian purges** could carry rebellion locked up in his skull as he walked down the passage waiting for the bullet*» [77, с. 301].
- Шовкун: «*Навіть жертва **російських чисток**, йдучи коридором і чекаючи кулі в потилицю, могла приховувати у своєму черепі бунтівні думки*» [57, с. 241].

- Гнатишин: «*Навіть жертва російських чисток могла думати про повстання, замкнене в його черепі, коли він йшов коридором, чекаючи кулі*» [59, с. 262].
- Данмер: «*Навіть та жертва Російських чисток могла виношувати повстання приховане у її черепі доки вона йшла вниз по коридору очікуючи на кулю*» [58, с. 173].

Як на мене, у варіанті Гнатишиної відбувається тавтологія понять, *думати* та *замкнене в черепі* направлені на розумову діяльність персонажа. Також можемо проаналізувати імпліцитність граматики складнопідрядного речення, де акцент підрядної частини на смертному фіналі, а головної частини – на вічності думки. Орвелл, Данмер та Гнатишин починають з імплікатури вічності думки, а звершують смертним фіналом, проте Шовкун повністю перероблює конструкцію в просте речення з ускладненим дієприслівниковим зворотом, але таким чином імпліцитність з позитивною конотацією залишається на завершення.

Ще одним спостереженням було адаптація лексем під пострадянський простір:

- Оригінал: «... *there was even illicit alcohol distilled from potatoes*» [77, с. 268].
- Шовкун: «... *там навіть гнали самогон з картоплі*» [57, с. 214].
- Гнатишин: «...*там навіть був самогон, який гнали з картоплі*» [59, с. 234].
- Данмер: «...*там був навіть заборонений алкоголь вигнаний з картоплі*» [58, с. 152].

Якщо у Данмера ми бачимо дослівний переклад словосполучення *illicit alcohol*, то Шовкун та Гнатишин прагматично адаптують його одним словом – *самогон*. По-перше, цей варіант підходить контекстуально, адже самогон

тлумачимо як *алкогольний напій, який виготовляють кустарним способом із буряків, картоплі, цукру тощо* [68]. По-друге, лексему *самогон* можна сприймати через призму лінгвокультурного концепту з ідеологічним забарвленням проблеми пияцтва дешевим, але доступним алкоголем в радянські часи.

- Оригінал: «*Did I not tell you just now that we are different from the persecutors of the past?*» [77, с. 300]
- Шовкун: «*Хіба я вам щойно не пояснював, чим ми відрізняємось від колишніх палачів?*» [57, с. 241]
- Гнатишин: «*Хіба я не сказав тобі щойно, що ми відрізняємося від обвинувачів минулого?*» [59, с. 262]
- Данмер: «*Хіба я не сказав тобі просто зараз, що ми відрізняємося від гонителів минулого?*» [58, с. 171]

Розпочати варто з контекстуального аспекту цього прикладу. Мова йдеться про порівняння команди Старшого Брата з попередніми диктатурними управліннями тоталітарних держав. Як уже зазначено самим Орвеллом, в першу чергу мається на увазі Росія та сталінський режим того часу. Англійською *persecutors* тлумачимо як *people who treat someone cruelly or unfairly over a period of time, especially because of their religious or political beliefs* [76]. Негативна конотація цієї лексеми в контексті очевидна, але додаткового значеннєвого нашарування надає Шовкун з вибором варіації *палач*. Словник української мови не подає лексему *палач* як синонім до слова *кат*, а отже сприймаємо його не як російське запозичення, а як російське слово. Використання російської мови може слугувати або перекладацькою помилкою та недоречним вживанням росіянізму, або ж свідомим засобом засудження тоталітарної влади.

Якщо *кат* є українським відповідником російського слова *палач*, тоді варто зрозуміти сфери його вжитку. З одного боку, це людина, що здійснює смертні вироки або тілесне покарання, бере на тортури [68] або той, хто тиранить, убиває, мучить; *мучитель, недолюдок* [68]. У першому значенні ми розглядаємо владу як визначальний важіль впливу на людей, коли обрані персоналії визначають долю суспільства, а в другому значенні бачимо морально невинуватого поведінку.

Гнатишин обирає варіант *обвинувач*, що означає той, хто обвинувачує кого-, що-небудь у чомусь [63, с. 470]. Це слово є досить широким в розумінні, і з усіх поданих варіантів має найменш негативне забарвлення. Воно майже тяжіє до нейтральності.

Данмер зупиняється на слові *гонитель*, той, хто обмежує в правах кого-небудь, переслідує кого-, що-небудь; *гнобитель* [68]. Тут вже простежується негативна конотація. Значення не обмежене професійною діяльністю, як, наприклад, у ката, але простежується значення морального тиску. Друге тлумачення чітко відображає імплікатуру партійних переслідувань: *той, хто женеться за ким-небудь, переслідує когось* [68].

Наступний фрагмент визначальний стосовно закладеного сенсу в першоджерелі. Коли ми говоримо про ідеологічний аспект перекладу роману «1984», читач може порівняти описаний режим в сюжеті з фашизмом в Німеччині у 20-ті роки, але коли Орвелл згадує тоталітарний режим того періоду та номінує два основні режими, що існували на той час (німецьких нацистів та російських комуністів), надалі прослідковується опис лише одного з них. Логічно зробити висновок, що вибір пав на ту ідеологію, яку Орвелл вважав найжорстокішою у своєму прояві. І О'Брайан, який згадує про цей досвід попередніх років, пояснює як їхній режим це покращив. Тобто

ідеологічну базу антиутопії за сюжетом твору дало російське ідеологічне минуле.

- Оригінал: «*Later, in the twentieth century, there were the **totalitarians**, as they were called. There were the **German Nazis and the Russian Communists**. The Russians persecuted heresy more cruelly than the **Inquisition** had done. And they imagined that they had learned from the mistakes of the past; they knew, at any rate, that one must not make martyrs. Before they exposed their victims to public trial, they deliberately set themselves to destroy their dignity. They wore them down by torture and solitude until they were despicable, cringing wretches, confessing whatever was put into their mouths, covering themselves with abuse, accusing and sheltering behind one another, whimpering for mercy. And yet only a few years the same thing had happened over again. The dead men had become martyrs and their **degradation** was forgotten*» [77, с. 299].
- Шовкун: «Згодом, у двадцятому сторіччі, з'явилися **прихильники так званого тоталітаризму**. Це були **німецькі нацисти і російські комуністи**. Росіяни переслідували неблагонадійність ще нещадніше, ніж це робила **Інквізиція**. І вони вважали, що помилки минулого чомусь їх навчили, принаймні вони знали, що не слід з людей робити мучеників. Перш ніж вони судили свої жертви на публічних судах, вони робили все можливе, щоб знищити їхню гідність. Вони виснажували їх тортурами та самотністю, аж поки ті перетворювалися на нікчемних, догідливих **бідолах**, які зізнавались в усьому, що вкладали їм в уста, поливали себе брудом, звалювали провину один на одного, скиглили, благаючи пощади. А проте лише через кілька років знову повторювалося те саме. Мерці стали мучениками, і їхнє **падіння** забулося» [57, с. 240].

- Гнатишин: «Пізніше, у двадцятому столітті, були **тоталітаристи**, як їх називали. Були **німецькі нацисти та російські комуністи**. Росіяни переслідували єресь жорстокіше, ніж інквізиція. І вони уявляли, що навчилися на помилках минулого; у всякому разі вони знали, що ні з кого не можна робити мучеників. Перш ніж виставити своїх жертв на публічний суд, вони навмисно знищували їхню гідність. Вони виснажували їх тортурами та самотністю, доки вони не ставали мерзотними, жалюгідно зіщупленими, зізнаючись у всьому, що їм вкладали в роти, прикривали себе образами, звинуваченнями та ховаючись один за одного, скиглячи про милосердя. І все ж лише через кілька років те саме повторилося. Мертві стали мучениками, і про їхню **деградацію** забули» [59, с. 261].
- Данмер: «Пізніше, у двадцятому сторіччі, існували **тоталітарники**, як вони себе називали. Ними були **Німецькі Наці та Російські комуністи**. Ці Росіяни піддавали гонінням єресі значно набагато жорстокіше ніж це робила **Інквізиція**. І вони уявляли собі, що вони навчилися і засвоїли уроки з помилок минулого; вони знали, у будь-якому разі, що вони не повинні створювати мучеників. Перш ніж вони виставляли своїх жертв на публічний суд, вони навмисно та свідомо встановлювали собі за необхідне знищити вщент їх гідність. Вони розкладали їх тортурами та самотністю допоки вони не ставали жалюгідними, холопуючими покидьками, які зізнавалися у будь-чому щоб не вкладали їм у вуста, щиро вкривали себе лайкою, звинувачували та прикривалися один одним, скиглили про пощаду. А проте опісля лише декількох років та сама річ траплялася ще раз і знову. Ці мерці перетворювалися на мучеників і їх **деградація** забувалася» [58, с. 172].

У перекладі Шовкуна простежується ідея, що люди, що опинились в такій ситуації, невинні. Вони не винні в тому, що їх катували, збивали до смерті, морили голодом. Саме тому далі по тексту Шовкун не називає цей процес *деградацією*. Тому в цьому уривку ми простежуємо імплікатуру співчуття до жертв тоталітарного режиму.

Не можна також не згадати про стилістичні засоби як спосіб передачі ідеологічного сенсу в художньому тексті:

- Оригінал: «... *all was justified by the ultimate purpose*» [77, с. 310].
- Шовкун: «...*мета виправдовувала засоби*» [57, с. 248].
- Гнатишин: «... *усе виправдано кінцевою метою*» [59, с. 270].
- Данмер: «*усе було виправдано за допомогою даної кінцевої мети*» [58, с. 178].

У перекладі Шовкуна в цьому фрагменті використана алюзія, а саме покликання на філософський концепт англійського філософа Гоббса [52]. Це вислів зараз сприймають як фразеологізм. Алюзія передає читачу знайоме відчуття начебто зрозумілого концепту, але також направлена на аудиторію, що знає ідеологічно-філософське тлумачення цього вислову.

У перекладі Шовкуна є одна визначальна річ, яка виділяє його переклад з-поміж інших. Віктор Шовкун частотно звертається до перекладацьких ремарок у вигляді приміток, що схожі на роздуми в пошуках зв'язку автора та написаних рядків. Як от наприклад, *А тим часом я надішлю вам примірник книжки* [57, с. 168]. У цьому фрагменті весь акцент йде на важливість цієї книги, і Шовкун дає свою версію зв'язку книги Голдштайна та роману Константина Марєя Ночі Свастики. У перекладацькій нотатці зазначений безпосередній зв'язок з соціалізмом та суспільством під нацистським правлінням колоніальної Німеччини та Японії протягом 700 років. Отже, ми можемо розглядати ремарки в кінці сторінки з посиланням на строку

художнього твору як прямий спосіб ідеологічного впливу перекладача на аудиторію.

- Оригінал: «*Brotherhood*» [77, с. 17].
- Шовкун: «*Братство*» [57, с. 18].
- Гнатишин: «*Братство*» [59, с. 16].
- Данмер: «*Братерство*» [58, с. 9].

Для кращого розуміння нам треба розуміти тлумачення запропонованих варіантів перекладу. *Братерство* позначає велику дружбу, братське єднання [70]. *Братство* як своє друге значення може мати синонімічне тлумачення, але першочергово це *група, товариство людей, об'єднаних спільною діяльністю і метою, які додержуються певних установлених ними правил* [62]. У даному контексті краще підпадає варіант *братства*, що прагматично адаптоване під розуміння групи людей «*об'єднаних спільною діяльністю і метою*» як група опонентів усталеного режиму. Таке ж тлумачення можна простежити і в англійському терміні *brotherhood: an organization formed for a particular purpose, especially a religious one* [76].

При аналізі перекладу *comrade* як *товариш*, ми вже згадували про важливість найменування деяких понять одним способом, без підбору синонімічних відповідників. Деякі лексеми існують в мові з певним ідеологічним забарвленням, тому з їхнім перекладом множинність перекладу буде вкрай необачна:

- Оригінал: «*forced-labour camp*» [77, с. 9].
- Шовкун: «*табір примусової праці*» [57, с. 11].
- Гнатишин: «*табір примусової праці*» [59, с. 9].
- Данмер: «*табір примусової праці*» [58, с. 4].

За словником синонімів Караванського, *табір примусової праці* є синонімом до слова *колонія* [55, с. 177] з позначкою «*совєтизм*», або також відомою як *радянїзм*. Це поняття становить собою лексичні та фразеологічні одиниці, що сформувалися в умовах функціонування Радянського Союзу. Як пояснює цей термін І. Ренчка, це *невластиві українській мові слова-покручі, що були нав'язані владою відповідно до вимог мовної уніфікації* [23, с. 107]. М. Ткачівська використовує термін *радянїзми* в своїй роботі перекладацького напрямку, і згадує, що найважчим елементом для ідеологічного відтворення є не інтернаціональні радянїзми. У праці також перераховувались причини для використання таких термінів, а саме для іронізації суспільних процесів та зневажені встановленої комуністичної системи [27, с. 74]. Ці мовні елементи, характерні для тоталітарної ідеології, увійшли до словникового запасу не лише усіх п'ятнадцяти союзних республік, але й були поширені в країнах, які обрали соціалістичний шлях розвитку [27, с. 73]. Отже, це словосполучення можна вважати ідеологічно забарвленим, і тому не підлягає множинності перекладу. Контекстуально ми також бачимо спорідненість подій з радянським часом, адже Вінстона можуть направити в табір за висловлення особистих думок у щоденнику, подібно до того, як у СРСР переслідували політичних опонентів режиму.

Звичайно не можна не прокоментувати очевидний, але важливий переклад лексеми *Party* як *партія*. Ця лексема може слугувати імплікаційним засобом локалізації на прагматичному рівні разом з негативною конотацією. Перше значення партії у Словнику української мови є *добровільний бойовий союз одnodумців-комуністів, організований з представників робітничого класу, трудящих селян і трудової інтелігенції Радянського Союзу* [68]. Тобто ідеологічність поняття закладена уже в словниковому значенні лексеми, і унеможливорює перекладачів розглядати інші прагматичні адаптації.

Символічність опису Великого Брата дуже важлива для розуміння ідеологічного напрямку роману. Саме тому Орвелл використовує прийом аллюзії для аналогічного опису тоталітарного диктатора Йосипа Сталіна. Ми можемо прослідкувати імплікатуру порівняння:

- Оригінал: «*the face of a man of about forty-five, with a heavy black moustache and ruggedly handsome features*» [77, с. 3].
- Шовкун: «...обличчя чоловіка приблизно сорока п'яти років з **густими чорними вусами** і грубими, проте симпатичними рисами» [57, с. 5].
- Гнатишин: «...обличчя чоловіка років сорока п'яти з **густими чорними вусами** й грубими, однак симпатичними рисами» [59, с. 3].
- Данмер: «Обличчя чоловіка приблизно сорока п'яти років, з **масивними чорними вусами** та привабливо суворими та прямими рисами обличчя» [58, с. 1].

Однією фразою ця символіка була також зазначена в публікації сайту «Суспільне Культура»: «опис Старшого Брата має фізичну подібність до образу Сталіна» [56]. Найпримітнішою фізичною характеристикою Сталіна були його вуса, тому в жодному з перекладів не випущений ніякий прикметник та витримана символіка чорного кольору (не було заміни на *темні*, наприклад). Іншою непрямою відсилкою до рівня життя та радянських часів є згадування доменного виробництва. СРСР дуже активно займались виготовленням чавуну в ХХ столітті, переважно завдяки територіям східних регіонів України.

- Оригінал: «*Inside the flat a fruity voice was reading out a list of figures which had something to do with the **production of pig-iron***» [77, с. 4].
- Шовкун: «У квартирі солодкогосоло зачитувалися цифри, що якимось стосувалися **виробництва чавуну**» [57, с. 6].

- Гнатишин: «У квартирі хтось солодкавим голосом зачитував цифри, що якимсь чином стосувалися **виробництва чавуну**» [59, с. 4].
- Данмер: «Всередині квартири солодкий та принадний голос диктував перелік цифр, що якимсь чином стосувалися **виробництва чушкового чавуну**» [58, с. 1].

На сьогодні існує три центри розвитку чорної металургії: Придніпров'я, Приазов'я та Донбас [72]. Як ми бачимо, ці території є вигідними для країни-загарбника, тому згадування видобутку копалин має дві причини: розуміння тоталітарними правителями значимості ресурсів та використання їх у власних цілях, і також репрезентація бити робочого класу.

2.2 Морфологічні репрезентації тоталітаризму з прагматичною адаптацією у перекладах

Безсумнівно лексична база прагматичної репрезентації тоталітарного режиму буде найбільшою в художньому тексті для аналізу, проте під час дослідження було виявлено ряд прикладів з морфологічним вираженням ідеологічного аспекту перекладу.

Найпопулярнішими морфологічними засобами передачі імпліцитних значень пов'язаних з ідеологією є основокладання та префіксальний спосіб творення нового слова.

- Оригінал: «*Minitrue, Minirax, Miniluv, Miniplenty*» [77, с. 7].
- Шовкун: «*Мініправд, Мінімир, Мінілюб, Мінідос*» [57, с. 9].

У цьому варіанті префіксальний спосіб творення власних назв акцентує увагу на розмірі і його співвіднесеності з дійсністю. Велика впливова структура яка надає міні правду (маленьку дозу правди, але велику дозу брехні), міні мир (розмови про мир, але насправді постійні війни та заклики до боротьби),

мінілюб (тому що мінімум якщо не зовсім ніякої любові), міні достаток (міні достаток – запорука успіху держави).

- Гнатишин: «*Мінправд, Мінмир, Мінлюб, Міндост*» [59, с. 6].

Основоскладання у цьому перекладі позначає установу та її галузь впливу, що є загальноживаною практикою скорочень назв установ в реальному житті, як наприклад Мін'юст замість Міністерства юстиції.

- Данмер: «*Мініправда, Мінімир, Мінілюб та Мінідостаток*» [58, с. 3].

Лише Гнатишин у перекладі послуговувалась більш прагматичним словотвором цих назв, усі інші переклади зберегли паралель між розміром споруд та реальним впливом обраного міністерства.

Шовкун під час своєї перекладацької роботи над романом проводив паралелі з символікою роману з попередніми працями, відомими спорудами чи відсилками на бібліографічні знання письменника. Наприклад, говорячи про міністерства в його перекладі виведені нотатки на сторінці про схожість споруди Міністерства Правди з Університетом Лондонського Будинку Сенату:

- Шовкун: «*Міністерство Правди. Топографія 1984 точно відтворює кілька головних ознак Лондона 1940-х років. Міністерство Правди (величезна пірамідальна споруда з блискучого білого бетону), безперечно, нагадує Університет Лондонського Будинку Сенату, видимого з Ленгфорд Корта, де в часи війни перебувало Міністерство Інформації. Його тісні внутрішні приміщення відтворюють розташування студій Бі-Бі-Сі в будинку 200 на Оксфорд-стріт, де Орвелл працював у Корпорації Східної Служби в 1941 – 1943 роках. У Новомові Міністерство Правди називається *Minitruie*, телеграфною адресою Міністерства Інформації було *Mininform*» [57, с. 8].*

Тобто Шовкун в цій нотатці вказує, як побачив аналогію одного художньо створеного міністерства зі справжнім; тим, що було ближче культурно

Орвеллу. Такі авторські доповнення до сюжету можуть також впливати на сприйняття символіки образів. Окрім того, Орвелл конкретно зазначає причино-наслідкові зв'язки, чому саме він обрав префіксальний спосіб творення назви, адже послуговувався не значенням префіксу в комбінації з семантикою кореня, а аналогією з телеграфною адресою Міністерства Інформації.

Основоскладання стало основним способом формування власних назв у художньому творі, і наступний приклад сам по собі несе ідеологію в своєму значенні. Формування цього терміну в англійській мові найменше ідеологію *English socialism*, тобто англійського соціалізму. Якщо в англійській мові першу основу ING можна зрозуміти носію мови на фонетичному рівні, то в українській мові для моментальної аналогії з Англією, вдалим способом було обрати перші три літери назви держави. У варіанті Данмера відсутня перекладацька прагматична адаптація, а перенесена форма з першоджерела, чим втрачена репрезентація ідеології антиутопії.

- Оригінал: «*INGSOC*» [77, с. 4].
- Шовкун: «*АНГСОЦ*» [57, с. 7].
- Гнатишин: «*АНГСОЦ*» [59, с. 4].
- Данмер: «*ИНГСОЦ*» [58, с. 2].

При першому знайомстві з Орвеллівськими поняттями в романі окрім перекладу міністерств зацікавила робота над адаптацією назви офіційної мови Океанії:

- Оригінал: «*The Ministry of Truth – Minitrue, in Newspeak...*» [77, с. 6].
- Шовкун: «*Міністерство Правди - Мініправ Новомовою...*» [57, с. 8].
- Гнатишин: «*Міністерство Правди - Мінправд новомою...*» [59, с. 6].

- Данмер: «*Міністерство Правди – Мініправда, мовою Новосуржу*» [58, с. 2].

Під час аналізу англійського варіанту Newspeak, ми бачимо поєднання прикметника та дієслова (*новий + говорити* в дослівному перекладі). Шовкун та Гнатишин адаптують переклад за допомогою лексеми *мова* в другому складі. У такому випадку термін має нейтральну конотацію для читача. Данмер, в свою чергу, обирає склад лексеми на позначення розмовного білінгвального мовлення з відсутністю граматичної та лексичної нормованості. У цьому перекладі проявлена негативна конотація до мови загального вжитку в офіційному просторі, бо продемонстрована як нова суміш для спрощеного спілкування.

Системність перекладацьких підходів продемонстрована впродовж усього роману, навіть у формуванні інших термінів за аналогічним принципом:

- Оригінал: «*DUCKSPEAK, to quack like a duck*» [77, с. 66].
- Шовкун: «*качкомов, розмовляти голосом, схожим на крякання качки*» [57, с. 56].
- Гнатишин: «*качкомов – розмовляти голосом, що нагадує крякання качки*» [59, с. 58].
- Данмер: «*Качкосурж, крякати неначе качка*» [58, с. 35].

Використання ступеня порівняння прикметників надає додаткової імпліцитності опису різних верств суспільства. Таким чином мовець говорить не про достаток людей (високий, середній та низький), а про нееквівалентність рівня життя в порівнянні з іншими.

- Оригінал: «*Throughout recorded time, and probably since the end of the Neolithic Age, there have been three kinds of people in the world, **the High, the Middle, and the Low***» [77, с. 238].

- Шовкун: «Протягом усієї зафіксованої історії і, мабуть, уже з кінця неолітичної доби у світі існували три різновиди людей: **Вищі, Середні й Нижчі**» [57, с. 190].
- Гнатишин: «Протягом усієї зафіксованої історії і, ймовірно, уже з кінця доби неоліту, у світі існувало три типи людей: **Вищі, Середні та Нижчі**» [59, с. 209].
- Данмер: «Протягом усього відомо та задокументованого часу, можливо починаючи з кінця Неолітичної Ери, було відомо про три типи людей у світі: **Високі, Середні та Низькі**» [58, с. 121].

Цей прийом ще краще простежується в цьому ж фрагменті, але далі, коли назви груп суспільства працюють в поєднанні з предикатом. Тоді ступінь порівняння відіграє роль сили та контролю. *Стати Високим* може означати прогрес, у той час як *стати Вищим* уже означає панівне становище, коли ти стаєш сильнішим за когось іншого:

- Оригінал: «...*the Middle thrust the Low back into their old position of servitude, and themselves become the High*» [77, с. 239].
- Шовкун: «**Середні відкидають Нижчих назад до їхньої колишньої рабської залежності і самі стають Вищими**» [57, с. 191].
- Гнатишин: «**Середні відкидають Нижчих назад до їхньої колишньої рабської позиції і самі стають Вищими**» [59, с. 209].
- Данмер: «**Середні шпурляли Низьких назад до їх старого положення рабства, а самі ставали Високими**» [58, с. 134].

Дихотомія Схід/Захід може формувати досить кардинальні світобачення та агресивну державну ідеологію. Така практика простежується в російському світоглядному наративі, і переклад префіксу east як схід є емоційно-забарвленим, адже підкреслює поділ світу на дві категорії, свої/не свої.

- Оригінал: «*Eastasia*» [77, с. 42].
- Шовкун: «*Остазія*» [57, с. 37].
- Гнатишин: «*Остазія*» [59, с. 36].
- Данмер: «*Східазія*» [58, с. 8].

Отже, додаткової імпліцитності для репрезентації ідеологічного сенсу надають такі морфологічні засоби як основоскладання, префіксальний спосіб творення слів та ступені порівняння прикметників. Систематичність використання однакової стратегії дозволяє ідеологічному аспекту краще презентуватись під час прочитання твору.

2.3 Синтаксичні репрезентації тоталітаризму з прагматичною адаптацією у перекладах

Також варто прокоментувати ідейність граматичної конструкції, яку неможливо передати аналогічно в українському перекладі. Уже не вперше Орвелл починає речення з обставини місця, що є дуже неприродним для англійської мови, але дуже звичним для слов'янських мов з відсутністю суворого порядку слів. Буквально через один абзац ми бачимо повторну схему побудови речення та знову ж згадку про металургійне виробництво у вигляді слів *pig-iron*:

- Оригінал: «*Behind Winston's back the voice from the telescreen was still babbling away about pig-iron and the overfulfilment of the Ninth Three-Year Plan*» [77, с. 5].
- Шовкун: «*За спиною у Вінстона й досі бубнів голос із телеекрана про виробництво чавуну й перевиконання Дев'ятої Трирічки*» [57, с. 7].
- Гнатишин: «*За спиною Вінстона голос із телеекрана досі бубонів щось про чавун і перевиконання Дев'ятої Трирічки*» [59, с. 5].

- Данмер: «*За спиною Вінстона голос з телезахисту все ще **белькотів про чушковий чавун** та про перевиконання Дев'ятого Трирічного Плану*» [58, с. 2].

По-перше, усі перекладачі дотримались послідовності частин речення в порівнянні з первинним текстом. У всіх це твердження розпочинається з обставини місця. По-друге, кожен з перекладачів дотримався свого попереднього перекладу *pig-iron*, змін не відбулось. Проте, у варіанті Шовкуна дублюється лексема *виробництво*, якого в оригінальному реченні немає. Тобто хоч згадка про чавун була зовсім нещодавно, Шовкун вирішує повністю продублювати своє попереднє формулювання для нагадування читачу стосовно постійного інформаційного поля з телеекрану.

В англійській мові імпліцитність граматичної конструкції побачити легше, бо існує поняття інверсії, де цей прийом одразу привертає увагу читача до певної частини речення. Прагматична адаптація в українському перекладі вимагає креативного підходу для збереження імплікатур та конотацій.

- Оригінал: «*So completely **did they dwarf** the surrounding architecture that from the roof of Victory Mansions you could see all four of them simultaneously*» [77, с. 6].
- Шовкун: «*Вони так **пригнічували** навколишню архітектуру, що з даху будинку «Перемога» їх можна було побачити одночасно*» [57, с. 9].
- Гнатишин: «*Вони настільки **затмарювали** навколишню архітектуру, що з даху будинку «Перемога» можна було побачити їх усі одночасно*» [59, с. 6].
- Данмер: «*Отже цілком зрозуміло що решта споруд **були представниками карликової архітектури** та з даху панельного будинку "Перемога" ти міг побачити усю цю четвірку одночасно*» [58, с. 3].

Розмір – як символ влади. Не дарма акцент на найбільших спорудах як на місцях під контролем основних міністерств. Таким чином уже в тексті оригіналу ми бачимо граматичну конструкцію та лексику з емоційним забарвленням, що перекладачі також передають в перекладі різними способами, а саме підбором доречних українських лексем без особливостей граматичної побудови речення. Це може бути і як підбір однієї лексеми з предикативною функцією, так і формування складеного присудка.

У наступному прикладі проілюстрований наратив ворога народу, що досить є актуалізованим в СРСР 30 – 50-тих років:

- Оригінал: «*As usual, the face of Emmanuel Goldstein, the Enemy of the People, had flashed on to the screen*» [77, с. 14].
- Шовкун: «*Як завжди, на екран з'явилося обличчя Емануїла Голдштайна, ворога народу*» [57, с. 16].
- Гнатишин: «*На екрані, як завжди, спалахнуло обличчя Емануїла Голдштайна, Ворога Народу*» [59, с. 14].
- Данмер: «*Як завжди, обличчя Еммануеля Гольдштейна, Ворога Народу, спалахнуло на екрані*» [58, с. 7].

Місцерозташування прикладки на позначення тоталітарного наративу залежить від місця означуваного слова, тобто в даному випадку підмета. І якщо переймати побудову речення першоджерела, тоді підмет разом з означенням будуть йти на початку твердження. Але варіанти Шовкуна та Гнатишин пропонують нам більш адаптивний варіант, де підмет разом з прикладкою йдуть в самий кінець для більшого акценту на персонажі, що уособлює повстанський рух. Зазвичай читачем запам'ятовується початок та кінець, тому така стратегія перебудови попередньо-сформованої конструкції речення може слугувати психологічним ходом ідеологічного акцентування.

- Оригінал: «*With the absorption of Europe by Russia and of the British Empire by the United States, two of the three existing powers, Eurasia and Oceania, were already effectively in being*» [77, с. 219].
- Шовкун: «*Коли Росія поглинула Європу, а Сполучені Штати – Британську імперію, вже фактично утворилися дві з трьох нині існуючих держав, Євразія та Океанія*» [57, с. 175].
- Гнатишин: «*Після того, як Росія поглинула Європу, а Сполучені Штати – Британську імперію, вже фактично постали дві з трьох наявних держав, Євразія та Океанія*» [59, с. 193].
- Данмер: «*З поглинанням Європи Росією та Британської Імперії Сполученими Штатами Америки, дві з цих існуючих потуг, Євразія та Океанія вже дієво та фактично були впроваджені у буття*» [58, с. 122].

Тут в художньому тексті вперше відкривається територіальне бачення автора художньо створених країн твору. Орвелл пояснює як він бачить поділ світу роману у співвідношенні впливу країн в реальному житті. Таким чином, Орвелл чітко визначає які держави прагнуть світового визнання як країни лідера, тобто держави, що вічно будуть між собою конкурувати за право називатись наймогутнішими серед інших. Саме тому союзи можуть і будуть змінними, бо усе залежить від власної користі. Наприклад, СРСР стали союзниками з США на період Другої Світової війни, але вже після неї між цими країнами розгорілась Холодна війна, і тепер у 2025 році у російському медіа ми регулярно чуємо розмежування світу на Схід та Захід. Це прогнозована ситуація Орвеллом, бо ідентична лінія поведінки була прописана між Євразією та Океанією. Тому цей фрагмент перекладу є ґрунтовним з погляду на позицію сили. У мові оригіналу ми бачимо пасивну конструкцію, що репрезентує територіальну масивність колоніального впливу та можливостей «наддержав». Цю ж структуру перейняв Данмер у своєму перекладі, але швидше для

збереження форми тексту, адже для української мови більш природнім буде використання активного часу, що власне і зробили Гнатишин та Шовкун. І варіант активної конструкції несе іншу паралельну імпліцитність, а саме акцентування на країнах що відображають змістовність нововведених назв Євразії та Океанії. Увесь твір до цього моменту читачі могли лише здогадуватись про які територіальні межі говорить головний персонаж, але Орвелл звертає увагу не тільки на території, а на країни з найсильнішим ідеологічним впливом на маси. Тому, використання назв цих країн як суб'єкт в активному часі демонструє владу та силу над різними групами суспільства. Ще важливо нагадати, що Орвелл писав цей твір у 1948 році, коли Росія як Росія не існувала як держава, на той період це ще був Радянський Союз, але Орвелл уже в англійському тексті послуговується терміном Росія, розмежовуючи колоніальні примхи цієї країни від сусідніх країн в союзі.

- Оригінал: *«This day-to-day falsification of the past, carried out by the Ministry of Truth, is as necessary to the stability of the regime as the work of repression and espionage carried out by the Ministry of Love»* [77, с. 252].
- Шовкун: *«Така щоденна фальсифікація минулого, здійснювана Міністерством Правди, так само необхідна для стабільності режиму, як і забезпечувані Міністерством Любові репресії та шпionaж»* [57, с. 202].
- Гнатишин: *«Ця повсякденна фальсифікація минулого, яку здійснює Міністерство Правди, так само необхідна для стабільності режиму, як репресії та шпигунства, які провадить Міністерство Любові»* [59, с. 220].
- Данмер: *«Ця повсякденна підробка минулого, здійснювана Міністерством Правди, є такою ж необхідною для сталості і*

непохитності цього режиму як і та робота з репресій та шпигунства здійснювана Міністерством Любові» [58, с. 143].

Тут паралельно порівнюються поняття фальсифікації та репресії/шпіонажу, тому підмет та обставина способу у вигляді порівняльного звороту винесені наперед поширених означень на позначення опису роботи міністерств. Але варіант Шовкуна відрізняється його зміною порядку членів речення, чим перекладач привертає більше уваги до порівняння Міністерств між собою.

Важливість 24-годинникового часу в романі вже піднімалась в блоці про лексичні репрезентації тоталітаризму, але на посилення ефекту Гнатишин також вдалась до адаптації порядку членів речення для наголошення контролю часу та лімітованість свободи рухів:

- Оригінал: *«The telescreen struck fourteen... He had to be back at work by fourteen-thirty» [77, с. 33].*
- Шовкун: *«Телеекран відбив **чотирнадцяту** годину... Він повинен повернутися на роботу о **чотирнадцятій тридцять**» [57, с. 31].*
- Гнатишин: *«Телеекран пробив **чотирнадцяту** годину... До **чотирнадцятої тридцять** він повинен повернутись на роботу» [59, с. 30].*
- Данмер: *«На телезахисті пробило **чотирнадцяту** годину... Йому треба повернутися на роботу до **чотирнадцятої тридцять**» [58, с. 17].*

Використання пасивних та активних конструкцій є дуже вагомою стратегією передачі ідеологічного значення в тексті. У наступному прикладі дієприкметник у варіанті Шовкуна зазначає, що лише хтось може усунути панівну групу, має бути інший суб'єкт для реалізації цієї ідеї. Така ідейність не закладена в варіантах Гнатишиної та Данмера, і не прослідковується в мові оригіналу. Тобто Шовкун самостійно за допомогою граматичної категорії додав імпліцитності впливу соціуму на політичні зміни.

- Оригінал: «*There are only four ways in which a ruling group can fall from power*» [77, с. 245].
- Шовкун: «*Існує лише чотири способи, якими панівна група може бути усунена від влади*» [57, с. 196].
- Гнатишин: «*Є лише чотири причини, за яких панівна група може втратити владу*» [59, с. 214].
- Данмер: «*Існує лише чотири шляхи за якими правляча група може втратити владу*» [58, с. 138].

Інколи при перекладі граматична структура речення може бути видозмінена або для більшої плавності в мові-джерелі, або для привернення певній імплікатурі більшої уваги. У наступних варіантах перекладу, ми зможемо побачити просте речення з розширеним підметом в перекладі Данмера, яке зберігає форму побуди речення з мови джерела та складносурядне речення в перекладах Шовкуна та Гнатишин:

- Оригінал: «*WHO wields power is not important, provided that the hierarchical structure remains always the same*» [77, с. 248].
- Шовкун: «*Не має значення, хто саме перебуває на вершині влади, за умови, що ієрархічна структура залишається незмінною*» [57, с. 199].
- Гнатишин: «*Неважливо, хто володіє владою, за умови, що ієрархічна структура завжди залишається незмінною*» [59, с. 217].
- Данмер: «*ХТО володіє владою є неважливим, за умови що ця ієрархічна структура залишається завжди незмінно тою самою*» [58, с. 140].

За допомогою переформулювання, перекладачі роблять акцент не на діячі: «*хто володіє владою*», а на головній частині складносурядного речення «*не має значення*»/ «*неважливо*». Піднімається імпліцитне значення непринциповості лідерства в тоталітарному суспільстві, головне – сила

ідеологічного впливу на всі верстви населення. Шовкун та Гнатишин навіть не використовують графічне оформлення на займеннику хто, бо не вкладають інше сенсове навантаження в цей фрагмент.

2.4 Прагматичні рішення перекладачів та редакторів художнього тексту для посилення ідеологічного впливу на читача

Ми також вже зазначали про перекладацьку концептуальну ідею додавання власних роздумів в примітки. У Шовкуна ми знайшли ще декілька важливих нотаток з точки зору репрезентації ідеологічного світосприйняття. Примітка до речення: *«Зрештою ми зробимо думкозлочин майже неможливим, бо не буде слів, якими його можна було б висловити»* [57, с. 54].

- Шовкун: *«Повторення літературної теорії, що виникла у кінці ХХ сторіччя, згідно з якою жодна людська свідомість не може існувати поза мовою, бо мова – єдиний засіб її вираження, тобто не існує нічого поза текстом»* [57, с. 54].

Шовкун ідейно пояснює недооцінену роль мови у суспільстві, та як її використовують люди, що бачать її цінність. У кінці роману буде ще краще зрозуміло як Орвелл ставиться до ролі мови у формуванні свідомості народу, тому рішення перекладача зосередити більшу увагу на зв'язку свідомості та мови уже на початку роману є доцільним з аналітичної перспективи.

Наступна важлива примітка до речення: *«Вінстон не міг пригадати часу, коли б його країна не воювала»* [57, с. 36].

- Шовкун: *«В останні роки свого життя Орвелл був стривожений перспективою атомної війни. Його колишній товариш із громадянської оборони Дензил Джейкобс, із яким він поновив стосунки приблизно через рік після війни, пригадував, що він пророкував голокост і казав, що його прийомний син Річард буде в*

більшій небезпеці на далекій півночі. Розповідь про те, як юний Вінстон спускався в метро, щоб урятуватися від бомбардувань, нагадує про те, як Орвелл описував лондонців, що ховалися від бомбардувань» [57, с. 36].

Тут піднімається одразу декілька проблемних питань з соціокультурної перспективи українського читача. Перше – згадка про можливість атомної війни, зараз існує безліч обговорень щодо цього можливого сценарію розвитку подій людства в недалекому майбутньому. Нагадуємо, що ця проблематика не була такою ж розповсюдженою в рік перекладу роману Шовкуном, тобто у 2015 році, та все ж постійний стан війни у розвинутому суспільстві може прогнозувати агресивно-новітні засоби впливу. Другою проблематикою зараз буде мати концепція прогнозування Орвеллом майбутнього, адже бомбардування та порятунок в метро для українського читача уже не є першою асоціацією з Лондоном Другої Світової Війни. Тобто цей фрагмент у наших сьогоденних реаліях може викликати сильні негативні почуття в аудиторії, адже ця примітка стала більш актуальною та живою в соціумі. Треба зазначити, що прослідковується сильна підготовленість та начитаність перекладача перед роботою над текстом. Шовкун дуже влучно посилається на попередні праці Джорджа Орвелла, на його цитати з інтерв'ю, наукові роботи своїх колег тощо. Таким чином у читача складається враження, що вони вже більш обізнані та за допомогою примітки змогли трохи глибше зрозуміти ідеологічну образність того чи іншого фрагменту. Треба зазначити, що це може бути ідейним втіленням або перекладача, або вже редактора.

Роман не закінчується на визнанні Вінстоном своєї любові до Старшого Брата, адже після розділів виведений Appendix. The Principles of Newspeak [с. 352]. Саме тут Орвелл у повній мірі демонструє імплікатуру статусності мови та її важливу соціальну, політичну та націєтворчу роль. Далі проілюстрований

фрагмент з низкою попередньо-обговорених імплікатур, що містить нові перекладацькі прийоми для відображення ідеологічного аспекту:

- Оригінал: «*No word in the B vocabulary was ideologically neutral. A great many were euphemisms. Such words, for instance, as **JOYCAMP** (forced-labour camp) or **MINIPAX** (Ministry of Peace, i.e. Ministry of War) meant almost the exact opposite of what they appeared to mean. Some words, on the other hand, displayed a frank and contemptuous understanding of the real nature of Oceanic society. An example was **PROLEFEED**, meaning the rubbishy entertainment and spurious news which the Party handed out to the masses. Other words, again, were ambivalent, having the connotation 'good' when applied to the Party and 'bad' when applied to its enemies. But in addition there were great numbers of words which at first sight appeared to be mere abbreviations and which derived their ideological colour not from their meaning, but from their structure*» [77, с. 361].
- Шовкун: «У Словнику В немає жодного ідеологічно нейтрального слова. Велику частину слів становлять евфемізми. Такі слова, наприклад, як **joysamp** (табір примусової праці, буквально «радо-табір») або **Minipax** (Міністерство Миру, тобто Міністерство Війни), на практиці мають протилежне значення тому, що вони мали б означати за значенням і формою своїх складових слів. З іншого боку, деякі слова демонструють правдиве й зневажливе розуміння справжньої природи суспільства Океанії. Наприклад, слово **prolefeed** (пролоїж – їжа для пролів), що означає нікчемні розваги та брехливі новини, які Партія згодовує масам. Є також амбівалентні слова, які, застосовуючись щодо Партії,

- набувають позитивного значення, а якщо вживаються стосовно її ворогів, то воно змінюється на негативне. Але на довершення всього є ще багато слів, які, на перший погляд, здаються простими аббревіатурами і які **набули свого ідеологічного забарвлення не через своє значення, а завдяки своїй структурі**» [57, с. 288].
- Гнатишин: **«Жодне слово зі словника В не є ідеологічно нейтральним.** Велику частину слів становлять евфемізми. Такі слова, наприклад, як **радо табір** (табір примусової праці та радість) або **Мінмиру** (Міністерство Миру, тобто Міністерство Війни) насправді мають значення майже повністю протилежне тому, що вони мали б означати. Деякі слова, з іншого боку, демонструють відверте й презирливе розуміння справжньої природи суспільства Океанії. Прикладом є слово **пролопожив** (тобто пожива для пролів), що означає дурні розваги та брехливі новини, які Партія згодує масам. Інші слова, знову ж таки, є амбівалентними, тобто набувають позитивного значення, коли застосовуються щодо Партії, і негативне – коли вживається щодо її ворогів. Крім того, існує й велика кількість слів, які на перший погляд здаються простими аббревіатурами і які **набували свого ідеологічного забарвлення не через своє значення, а через свою структуру**» [59, с. 313].
 - Данмер: **«Жодне слово у Лексиконі Б не було ідеологічно нейтральним.** Величезна кількість них були евфемізмами. Такі слова, наприклад, як **РАДОТАБІР** (табір примусової праці) або **МІНІМІР** (Міністерство Миру, тобто Міністерство Війни) означали майже цілковито точну протилежність того що вони здавалося повинні були означати. Деякі слова, з іншого боку, демонстрували щире та

презирливе розуміння даної дійсної природи суспільства Океанії. Як приклад слово **ПРОЛЕЖРАЧ**, яке означає усі ті сміттєрозваги та вигадані новини якими дана Партія годує з долоні усі ці маси. Інші слова, знову ж таки, мали подвійне значення, маючи побічний відтінок значення "добре" коли вони вживалися щодо Партії і "погано" коли вони вживалися щодо її ворогів. Але на додачу при цьому була величезна кількість слів які на перший погляд здавалося були лише аббревіатурами і які **отримували своє ідеологічне забарвлення не від їх значення, але від їх структури**» [58, с. 206].

Спочатку ми бачимо імпліцитність, що все, що пов'язано з політикою (бо це була тематика Словника В/Лексикону Б) не може дотримуватись нейтральності. Так, як тоталітаризм – це сильний ідеологічний режим, він виживає за рахунок інформаційної пропаганди, як далі зазначено, за допомогою евфемізмів. Цей стилістичний засіб уже був згаданий з образом пароплаву замість ракети. За допомогою основоскладання, далі по фрагменту вибудовують *радотабір*, де усі перекладачі знову однаково перекладають *forced-labour camps* советизмом. Різними в конотаційній репрезентації бачимо варіанти перекладу *prolefeed*. Англійська версія та переклад Шовкуна (*пролоїж*) вибудовані на основі нейтральних за значенням лексем: *-feed* – годувати, *-їж* – їсти. Переклад Гнатишин *пролопожив* має позитивну конотацію, бо пожива, за словником української мови, *це те, що живить організм, забезпечує його життєдіяльність* [68]. Варіант Данмера (*пролежрач*) явно має негативну конотацію за допомогою грубої лексики, похідне від дієслова *жрати*.

Цікавим елементом є також те, що Шовкун подає оригінальні англійські назви впродовж усього додатку перед тим як показати свій адаптивний переклад. Можливо, у розділах такий прийом би впливав на природність читання

сюжетної лінії, а так, як додаток вже не є продовженням сюжету, то Шовкун дає українському читачу, що володіє англійською, можливість переглянути прийоми самого Орвелла та його конотативну імпліцитність.

Останнє речення перекладу чітко відображає авторську позицію: ідеологія передається словами, тобто мова – головний засіб впливу на свідомість. Інколи навіть не значення має сенс, бо як вказано в епізоді, воно може бути варіативне. Радше правила його використання будуть визначати його ідеологічний вплив.

О. Жупанський після завершення додатку також вбачав сенс в окремій розмові з читачем для обговорення ідеологічних проблем, якими насичена антиутопія. Тому саме в його виданні йде примітка вже точно від редактора (в кінці зазначений автор), яка називається *Влада: вчора, сьогодні – навічно* [57, с. 295]. Тут продемонстровані роздуми редактора в довільній формі, серед яких ми можемо знайти думку зі сторони стосовно відображення імпліцитних значень: *«Завдяки багатьом **алюзіям**, які легко прочитуються в романі, - суворе вусате обличчя Старшого Брата, що дивиться з тисяч плакатів, транспарантів та екранів, «козляче обличчя» Голдштайна-Троцького, жорстке **ієрархічне** тоталітарне суспільство, що **керується єдиною Партією**, постійне перекручування історії та підтасування статистичних даних, **дефіцит найнеобхідніших товарів загального вжитку**, таких як шнурівки для черевиків або леза для бритви, показові судові процеси над **«ворогами народу»**, на яких ці самі вороги, які ще вчора стояли на керівних постах, сьогодні зізнаються у всіх смертних гріхах, які вони коїли мало не з народження, - **західна спільнота**, та й радянські **«товариці»** завжди вважали, що 1984 є такою собі важезною каменякою у **червоний** город радянського квазікомунізму»* [57, с. 313].

Цей фрагмент є дуже насиченим для нашого аналізу та слугує важливим доповненням до перекладених у їхній версії імплікатур. У фрагменті ми

виділили елементи, які були репрезентовані в нашому дослідженні на конкретних прикладах, та які яскраво демонструють через які площини автор та перекладачі мали на меті відобразити ідеологію. Жупанський в цьому фрагменті згадує альянцію (*мета виправдовує засоби, опис Старшого Брата*), дихотомію Схід/Захід (*Східазія/Остазія*), проблему ієрархічності (*Вищі/Нищі*), символіку червоного кольору, особливо біля лексеми плакатів, відсутність множинності перекладу з лексемами *Партія, товариш* та *вороги народу*.

Оригінальний текст опублікований видавництвом Folio закінчується словосполученням THE END [77, с. 368] після авторського додатку. Так само логічно завершує переклад Гнатишин, також опублікований видавництвом Folio, позначкою КІНЕЦЬ [59, с. 368]. І якщо Жупанський продовжує роздуми навіть після завершення роману, наче мотивуючи читача продовжувати ці роздуми самостійно, то переклад Гнатишин виглядає завершеним, з логічним фіналом, де додаток – уже є авторським доповненням з ідейною антиутопічною завершеністю.

ВИСНОВКИ

Проаналізовані українськомовні варіанти можна віднести до площини синхронної множинності, але на базі часово віддаленого англомовного першотвору.

За допомогою проведеного дослідження вдалось виокремити засоби, використані перекладачами художнього твору для відтворення ідеологічного впливу у перекладі, а саме перенесення імплікатур та конотацій з тексту оригіналу, створення додаткових імплікаційних значень та власне бачення конотативної оцінки семантичних одиниць та використання діалектизмів/суржикізмів/радянізмів задля репрезентації тоталітарних реалій або іронізації усталеного режиму. Дослідження не було зосереджене на стилістичних засобах, але деякі з них були напряду залучені в аналіз ідеологічного аспекту перекладацьких рішень, тому такі засоби як аналогія, метонімія, триколон, евфемізм та іронія слугували посиленням образності комуністичного світогляду. Ідеологічний аспект також може передаватись графічно (фіксованими великими літерами/капслоком або курсивом); лексично (за допомогою прихованих імпліцитних та додаткових конотативних значень перенесених з першоджерела та самостійно створених на етапі перекладу), морфологічно (за допомогою основоскладання, префіксального способу творення слів та вищого ступеня порівняння прикметників), синтаксично (за допомогою зміни порядку членів речення, заміни граматичної конструкції першоджерела на адаптивну українську з лексичними конотаціями та зміною виду речення з простого на складне або навпаки).

Ми використали прийоми класифікації та систематизації для роботи з імплікатурами й конотаціями виявленими на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Далі за допомогою порівняльного аналізу була можливість простежити стиль перекладачів та охарактеризувати подібні та

відмінні риси перекладених текстів. Для опису обраних прикладів був застосований прийом зовнішньої інтерпретації з прагматичним врахуванням соціокультурних чинників. Так, як в дослідженні фігурували два культурні фони, було використано зіставну інтерпретацію.

У результаті ми проаналізували різновиди імплікатур, що слугували визначальним чинником для прагматичної адаптації задля репрезентації тоталітаризму, а саме простежили імпліцитні значення локалізації, пропаганди, впливу соціуму на політичні зміни, ідеалізації образу, ввічності образу, бідності, турботи, контролю, обмеження особистих кордонів, неосвіченості, холоднокривності, статусності мови, забороненої теми, захисного механізму, прямолінійності, применшення значимості, співчуття до жертв тоталітарного режиму, відповідальності як активного діяча, неприциповості лідерства та партійних переслідувань. Імплікатури локалізації є найпоширенішими серед переліку. Символіка кольору, що також віднесена до локалізованих надбань, стала дуже важливою для передачі ідеології в цій антиутопії. Червоний колір є символічним для комуністичної партії, і тому він регулярно з'являється в первинному тексті, і навіть використовується Шовкуном додатково в одному з наведених прикладів. Систематичність обраного підходу є визначальним для досягнення вдалої прагматичної адаптації. У перекладі Гнатишин знайдено варіант з недотриманням 24-годинного часового формату, що підриває попередньо передану імплікатуру локалізації. Через відсутність регулярного використання імпліцитних значень, їхня роль може бути применшена або ж спростована читачем.

Імплікатури в українськомовних текстах переважно переносяться з першоджерела, але було виявлено, що часто ідеологічний чинник залежить не від сюжетності антиутопічного роману, а від перекладацьких адаптацій.

Імплікатури співчуття до жертв тоталітарного режиму, додавання колірної тематики були введені в текст Шовкуном. Імпліцитність відповідальності як активного діяча та використання вищого ступеню прикметників в перекладі були техніками ретрансляції комунізму в адаптаціях Шовкуна та Гнатишиної. Порядок підрядних частин міг різнитись у Шовкуна та Гнатишин у порівнянні з оригіналом, у Данмера таких варіацій не виявлено. Через спробу максимально наблизитись до еквівалентного перекладу, синтаксичні конструкції були цілком незмінні. Моментами переклад Данмера схожий на дослівний, але перекладач неодноразово створює влучні імпліцитні значення за допомогою лексичного підбору відповідників. Обрані ним мовні одиниці частіше містять негативну конотацію, перекладач використовує основу поняття суржикізму для позначення низькостатусності важливих в тексті аббревіатур. Хоча в перекладі діалектного мовлення саме Данмер жодного разу не вдався до прагматичної адаптації. Тому окремо треба виділити імплікатуру статусності мови, вона досить по різному представлена в перекладацьких напрацюваннях. У перекладі акценту кокні в англійському тексті, Шовкун використав елементи російської вимови у той час як Гнатишин намагалась відобразити діалектне українське мовлення. В обох випадках за вибором перекладацького прийому стояло ідеологічно забарвлена імплікатура, тому прагматична адаптація в цьому фрагменті була вкрай визначальна. Суржикізми працюють як засіб передачі низькостатусності, а українські діалектизми – як відтворення розмовної мови селянського населення України за часів СРСР. Можемо підвести підсумки, що переклад діалектизмів можна сприймати як джерело ідеологічного впливу у перекладі.

Лексика, що використовувалась в Радянські часи або так звані советизми/радянізми не підлягають множинності варіацій перекладу, переклад

у таких випадках співпадає, бо саме лексема автоматично вже є ідеологічно значущою.

Аналіз перекладів також допоміг простежити індивідуальний стиль перекладачів. Найяскравіше це продемонстровано в обраних перекладацьких стратегіях, де Данмер переважно обирає стратегію одомашнення, коли Шовкун та Гнатишин тяжіють до очуження. Варто вказати, що це не є константою, адже траплялись випадки протилежних висновків, і тому зазначена вибрана стратегія лише є вектором частотності підбору мовних одиниць того чи іншого перекладацького напрямку.

Індивідуальний стиль також продемонстрований через графічне текстуальне оформлення. Данмер дублює графічне відображення понять як в Орвелла, Гнатишин часто обирає написання понять з маленької літери, Шовкун частково переймає графічне вираження мови першоджерела, пише з великої літери, та не завжди виділяє поняття для привернення більшої до них уваги. Таким чином версії Шовкуна та Гнатишин не дотримуються авторської концепції з додатковим ідейним сенсом.

Теорія перекладацької множинності П. Бенсімона виправдана на прикладі роману «1984», адже перший повний переклад Данмера переважно складається з адаптивних методів стратегії одомашнення, а наступні два варіанти Гнатишиної та Шовкуна мають більше елементів очуження першотвору.

Якщо говорити про конотативну складову мовних одиниць, то ідеологічність перекладу переважно відображена за допомогою негативних конотацій. Іронічно вона також може бути виражена через позитивний відтінок значення. Нейтральний переклад негативних конотацій простежився в перекладах Шовкуна та Гнатишин.

Щоб нам оцінити вплив множинності перекладу на об'ємність сприйняття оригіналу іншомовним читачем, треба згадати про збереження адекватності тексту. Сюжетних та ідейних відхилень в перекладах Шовкуна та Гнатишин не було виявлено, проте в варіанті, запропонованим Данмером, ми бачимо декілька значних похибок, що безпосередньо впливають на ідеологічний аспект. У цьому перекладі простежились два випадки недотримання адекватності перекладу: один випадок з точки зору порушення ідеологічної символіки, інший – інформаційної неточності. Помилкове визначення двох офіційних мов Океанії дезінформує читача та дає протилежний вектор міркувань з точки зору політичного впливу, а відсутній переклад червоного кольору прапорів організації в тоталітарному суспільстві прибирає пряму аналогію з СРСР. Окремо варто виділити примітки в перекладі Шовкуна за редакцією Олексія Жупанського, адже вони є дуже серйозним надбанням стосовно ідеологічної репрезентації імпліцитних значень, і в такому випадку українськомовний читач зможе глибше зануритись в поставлену проблематику, бо це вже за нього зробив перекладач.

На майбутню перспективу було б також цікаво дослідити сприйняття читача українськомовних варіантів перекладу за допомогою проведення опитування. Таке доопрацювання було б доцільним з точки зору соціолінгвістичних практик. Але для об'єктивної оцінки буде важливим доречно визначити цільову аудиторію та обміркувати доцільність залучення оригінального тексту. У сучасних реаліях така пропозиція є досить актуальною, адже війна введеться не лише військовим та економічним шляхами, а також й інформаційним. Аналітичне сприйняття тексту є визначальним фактором для контролю інформаційного впливу на особистість, що допомагає захиститись від пропагандистських наративів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананко Т. Р. Прагматична адаптація у перекладі художніх творів. Наукові записки. Сер. Філологічна. 2012. Вип. 25. С. 3-4. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1005/860>
2. Ануріна І. Відтворення імплікатур англомовного діалогічного дискурсу в перекладі українською мовою. № 74: Південний архів (філологічні науки) 2018. URL: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/504>
3. Білас А. А. До питання перекладу одиниць зниженого розмовного мовлення. Теорія і практика перекладу. 2013. С. 415 – 421.
4. Бойко Я. В. Когнітивний консонанс як фактор когнітивної еквівалентності ретрансляцій часово віддаленого першотвору. Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки». 2022. № 3. С. 105–110. URL: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.3.15>
5. Бялик В., Дідик Л., Боднарчук А. Множинність перекладу як герменевтична проблема. Germanic Philology Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. 2023. № 846. С. 23–34. URL: <https://doi.org/10.31861/gph2023.846.23-34>
6. Гусак С. О. A man's a man for a'that Р. Бернса і Trotz alledem Ф. Фрейліграта в перекладах Миколи Лукаша: до питання про перекладацьку множинність. Іноземна філологія. Вип. 125. 2013. С. 176-183. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/foreignphilology/article/view/323/325>
7. Григор'єва О. Прагматичний аспект перекладу: засоби прагматичної адаптації тексту. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.:

- Лінгвістика. 2011. Вип. 15. С. 285-289. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_2011_15_67
8. Іконнікова М. Особистість VS тоталітаризм у романі Дж. Орвелла "1984". Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер. : Філологічна. 2009. Вип. 11. С. 622-625. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2009_11_108
9. Кісельова Л. О. Література та ідеологія: ракурси бачення проблем. Література та ідеологія: колективна монографія В. Агеєва, В. Єрмоленко, С. Іванюк та ін. ; наук. ред. та упоряд. Моренець В. П.; Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". Київ. 2017. С. 217-238. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fa020dd4-5b3c-4c06-b81d-418ce0af5b8a/content>
10. Кобута С., Девдюк І. Авторські неологізми антиутопії «1984» Джорджа Орвелла: прагматика перекладу. Folium. 2023. С. 67–73. URL: <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.9>
11. Колісник А. Особливості перекладу неологізмів у романі Дж. Орвела "1984". Наукові доробки студентів Інституту філології. Том 2. 2019. URL: <https://ndsif.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/36>
12. Колядич Ю. В. Роман Джорджа Оруелла «1984» крізь виміри часу. Мовознавчі дисципліни у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти: Збірник наукових праць регіональної міжвузівської конференції. Гол. ред. Джеджула О. М. Вінниця: ВНАУ, 2012. С. 61 – 67.
13. Крамар В. Б. Макаруч І.М. Засоби перекладу політичної термінології на основі твору "1984" Дж. Оруелла. Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура: зб. наук. пр. / за заг. ред. О. В. Ковтун. Київ. 2020. С. 165-169. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/items/491ba1e6-0deb-46f0-bc95-c2cd533fad08>

14. Куницька І. Травматичний дискурс антиутопії (на матеріалі роману Дж. Орвелла "1984"). Сучасні літературознавчі студії. 2015. Вип. 12. С. 341-353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sls_2015_12_32
15. Лютий Т. В. Мова та ідеологія. Магістеріум: Історико-філософські студії. 2016. Вип. 65. С. 14-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_ist_2016_65_4
16. Мартинюк А. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. С. 196. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/46595102.pdf>
17. Моренець В. П. Література та ідеологія: колективна монографія В. Агеєва, В. Єрмоленко, С. Іванюк та ін.; наук. ред. та упоряд. Моренець В. П.; Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". Київ. 2017. С. 4-12. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12446>
18. Найко О. Відтворення жанрово-стильових особливостей романів-антиутопій в українських перекладах. Київський національний лінгвістичний університет, кафедра теорії і практики перекладу з англійської мови. Київ. 2024. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/7320/Найко%20%28Па54-23%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
19. Паславська І. Прагматична адаптація тексту як засіб досягнення адекватності перекладу. Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ. URL: <http://www.vtei.edu.ua/doc/2021/05102021/1/3.pdf>
20. Пермінова А. В. Множинність поетичного перекладу. Нова філологія № 45. 2011. С. 226-229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2011_45_64
21. Приходько В. Б. Інтерпретація та переклад художнього тексту: термінологічний аспект. Одеський лінгвістичний вісник. 2017. Вип. 9(3). С. 108-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2017_9%283%29_25

- 22.Ренчка І. Позначка "советизм" у "Практичному словнику синонімів української мови" С. Караванського. Лексикографічний бюлетень. 2015. Вип. 24. С. 106-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lecbu_2015_24_15
- 23.Рудницька Н. Ідеологічно вмотивована асиметрія в перекладі як основний параметр ідеологічного впливу. Наукові записки. Серія: Філологічні науки, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький. 2022. Вип. 202. С. 184-188. URL: <https://doi.org/10.36550/2522-4077-2022-1-202-184-188>
- 24.Ряпалова А. Особливості прагматичної та соціокультурної адаптації при перекладі художнього тексту. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка Збірник студентських наукових праць «STUDIA PHILOLOGICA». С. 272 – 277. URL: http://www.rshu.edu.ua/images/nauka/kaf_rom_germ_zbir_03.pdf#page=273
- 25.Синишина Ю. Функціонально-стилістичні причини використання діалектизмів в англomовному літературному творі, засоби їх перекладу. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 59, том 3. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/59_2023/part_3/59-3_2023.pdf#page=114
- 26.Тарасенко К. В. Прагматична адаптація перекладу тексту: ключові підходи та методологічні орієнтири. Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. 2014. № 1-2. С. 47-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drgn_2014_1-2_12
- 27.Ткачівська М. Радянізми у творах Ю. Андруховича та особливості їх перекладу німецькою мовою. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство. 2011-2012. № 2-1. С. 71-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUmz_2011-2012_2-1_9
- 28.Філімончук Тетяна. Відображення мовностилістичних засобів викриття тоталітаризму у романі Джорджа Орвелла «1984». Матеріали IV Міжнародної

- науково-практичної інтернет-конференції Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав, 2021. С. 264 – 267. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24136/1/Tsepeniuk_Komp_perekla_d.pdf
29. Фролова І. Є., Котляров Д. М., Хуторна А. О. Особливості множинності українських перекладів роману В.С. Моєма «Театр». Закарпатські філологічні студії. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика". 2023. Вип. 30. С. 235–239. URL <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/30/43.pdf>
30. Шамрай Н. С. Українська адаптація роману Джорджа Орвелла «1984»: порівняльно-перекладацький та методичний аспект: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра: спец. 035 – філологія / наук. кер. А. В. Прокопенко. Суми: Сумський державний університет. 2024. 70 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/97519>
31. Baker M., Saldanha G. Routledge of Encyclopedia of Translation Studies, 2nd edition, 2009.
32. Boiko I. V. Diachronic plurality of retranslations in the context of translation equivalence (case study of Ukrainian retranslations of W. Shakespeare's tragedies). Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. 2021. No. 3 (341). P. 142–151. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-3\(341\)-142-151](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-3(341)-142-151)
33. Chesterman A. Teaching Strategies for Emancipatory Translation. Developing Translation Competence. Amsterdam, 2000. P. 77 - 89.
34. Daghigh A. J., Sanatifar M. S., Awang R. Modeling van Dijk's Ideological Square in Translation Studies: Investigating Manipulation in Political Discourse Translation. Intralinea. 2018. URL: <https://www.intralinea.org/specials/article/2290>

35. Fairclough N. *Discourse and social change*. Cambridge, UK : Polity Press, 1992. 259 p.
36. Geçmen K. Retranslation and Shifting Constraints. *transLogos Translation Studies Journal*. 2018. Vol. 1/1, no. 1/1. P. 25–40. URL: <https://doi.org/10.29228/translogos.1/1.7>
37. Halliday M. A. K. *Linguistic studies of text and discourse*; ed. By Jonathan Webster. London : continuum.
38. House J. How do we know when a translation is good? Exploring translation and multilingual text production: beyond content. Berlin, New York. Mouton de Gruyter. 2001. P. 127-160. URL: <https://www.scribd.com/doc/252523956/How-do-we-know-when-a-translation-is-good-by-Julianne-House>
39. Ivanytska M. Translation and manipulation. *Research Bulletin Series Philological Sciences*. 2021. Vol. 1, no. 193. P. 92–99. URL: <https://doi.org/10.36550/2522-4077-2021-1-193-92-99>
40. Janks H. Reading Womanpower. *Pretexts: studies in writing and culture*, Vol 7, Number 2, November 1998. URL: <https://hilaryjanks.co.za/wp-content/uploads/2015/01/thomson-womanpower-fnl.pdf>
41. Lapshinova-Koltunski E. Variation in translation: evidence from corpora. *New directions in corpus-based translation studies*, Berlin. Language Science Press. 2014. P. 81–99. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/33194/1/559833.pdf#page=99>
42. Lefevere A. *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. London : Routledge, 1992. 176 p.
43. Munday J. Cultural and Ideological turns. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. Chapter 8. 2016. 4th edition. URL:

<https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2022/07/Week-9-Cultural-issues-in-translation-Munday-2016-1.pdf>

44. Munday J. *Style and ideology in translation: Latin American writing in English*. New York : Routledge, 2008. 261 p.
45. Munday J. *The Relations of Style and Ideology in Translation: A case study of Harriet de Onís*. Asociación Ibérica de Estudios de Traducción e Interpretación. 2008. URL: https://www.aieti.eu/wp-content/uploads/AIETI_3_JM_Relation.pdf
46. Redelinghuys K. *Levelling-out and register variation in the translations of experienced and inexperienced translators: a corpus-based study*. Stellenbosch papers in linguistics. 2016. Vol. 45. URL: <https://doi.org/10.5774/45-0-198>
47. Sabr, A. K., & Jubair, A. K. *The Perspective of Dystopian Society based on George Orwell's 1984*. Oray's Publications, 2024. P. 288 – 303. URL: https://www.academia.edu/126704239/The_Perspective_of_Dystopian_Society_based_on_George_Orwells
48. Salionovich L. M. *Translation multiplicity in linguoculturology (based on English translations of “Zakhar Berkut” by I. Franko)*. South archive (philological sciences). 2020. No. 83. P. 94–98. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-83-17>
49. Shylyaieva, T. *Pragmatic Adaptation in the Translation of the Short Story «Artichokes» by Olena Pchilka*. Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities. 2021. №44. C. 154-160. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/105>
50. Van Dijk, Teun A. *Ideology. A multidisciplinary approach*. London. 1998

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

51. Гонченко Т. Видавець Олексій Жупанський: «Я ніколи не візьмуся видавати те, що мені не подобається, бо це добре купують». 2024. URL: <https://sensormedia.com.ua/books/vydavec-oleksij-zhupanskyj-ya-nikoly-ne-vizmusya-vydavaty-te-shho-meni-ne-podobayetsya-bo-cze-dobre-kupuyut/>
52. Горох. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. URL: <https://goroh.pp.ua>
53. Етимологічний словник української мови Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. 1982. 632 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0007831>
54. Жупанський О. Фейсбук публікація, 19 серпня 2015 року. URL: <https://www.facebook.com/groups/ukrpereklad/posts/907698109265958/>
55. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 4-те вид., Львів. 2012. 523 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001753>
56. Котубей-Геруцька О. Джордж Орвелл: був одним з перших, хто порівняв Гітлера і Сталіна, сам фінансував український переклад антиутопії. Суспільне Культура. 2024. URL: <https://suspilne.media/culture/661610-dzordz-orvell-buv-odnim-z-persih-hto-porivnav-gitlera-i-stalina-sam-finansuvav-ukrainskij-pereklad-antiutopii/>
57. Орвелл Дж. 1984. Ромам, пер. з англ. В. Шовкун. Вид. Жупанського, серія «Майстри світової прози», Буча, 2023. - 320с.
58. Орвелл Дж. «1984», пер. з англ. В. Данмер. Кривий Ріг, 2013 - 321с. URL: <https://www.ukriib.com.ua/world/pantit.php?1x2283>
59. Орвелл Дж. «1984в, пер, з англ. Т, Гнатишин, худож-оформлювач О. Гугалова-Мешкова. Серія «Folio. Світова класика». Харків, 2023, - 319с.

60. Сайт Видавництва Старого Лева. Головна сторінка, перекладач Віктор Шовкун. URL: <https://starylev.com.ua/old-lion/author/viktor-sovkun?srsltid=AfmBOopLMmM3iyN4TRXbpH9hBTf8YFXA3ySw-dcaGZR6ooOhxc26LOXQ>
61. Сайт Наукового ліцею імені Миколи Сабата, українська гімназія №1. 2012. URL: <http://gimnazia1.if.ua/uk/100-vidomikh-vipusknikiv/529-100-vidomikh-vipusknikiv.html>
62. Словник української мови: в 11 томах. Том 1, 1970. — Стор. 90.
63. Словник української мови: в 11 томах. Том 5, 1974. — Стор. 262, 399.
64. Словник української мови: в 11 томах. Том 6, 1975.
65. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978.
66. Словник української мови: в 11 томах. Том 10, 1979.
67. Словник української мови: в 11 томах. Том 11, 1980.
68. Словник.UA. Словник української мови. Інститут Мовознавства ім. О.О.Потебні. <https://slovnyk.ua/index.php>
69. Словник української мови online. Томи 1-15 (а-п'ять). URL: <https://sum20ua.com/?wordid=20&page=0>
70. Глумачний словник української мови. Томи 1-10 (А-ЇБМІЛЬ)
71. Третя Паралель. Баляндраси №43. Віталій Данмер [Карантин Edition]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_Qq546vD9CM
72. Український правопис. Національна академія наук України. Наукова думка. Київ. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Pravopys.2019/ukr.pravopys-2019.pdf>
73. Чорна металургія. Значення та структура металургійного виробництва. За підручником "Географія" 9 клас, автори С. Кобернік, Р. Коваленко. URL: <https://geografiamozil2.jimdofree.com/головна/металургійний-комплекс-україни/>

74. Cambridge English Dictionary Online. URL:
https://dictionary.cambridge.org/#google_vignette
75. Helen. Rag rugs – hand-made craft in an industrial age. HomeThingsPast website.
2011. URL: <https://homethingspast.com/2011/12/17/rag-rugs-1800s/>
76. Longman Dictionary of Contemporary English Online. URL:
<https://www.ldoceonline.com>
77. Orwell G. 1984. Follo World's Classics. Kharkiv, 2022. 370p.